

Offentligt sammanträde om vårdnad, boende och umgänge vid våld i familjen

Offentligt sammanträde om vårdnad,
boende och umgänge vid våld i familjen

ISSN 1653-0942
ISBN 978-91-7915-073-0 (tryck)
ISBN 978-91-7915-072-3 (pdf)
Riksdagstryckeriet, Stockholm 2023

Förord

Civilutskottet anordnade den 21 september 2023 ett offentligt sammanträde i riksdagen om vårdnad, boende och umgänge vid våld i familjen. I det följande redovisas programmet, en förteckning över deltagarna och en utskrift av de uppteckningar som gjordes vid sammanträdet. De bilder som föredragshållarna visade under sina presentationer finns som en bilaga i rapporten.

Program

Offentligt sammanträde om vårdnad, boende och umgänge vid våld i familjen

Under årens lopp har riksdagen beslutat om lagändringar som syftar till att stärka barnrättsperspektivet i mål om bl.a. vårdnad. Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen ska det fästas avseende särskilt vid dels risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, dels barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (kontaktprincipen). Kartläggningar på området visar dock att kontaktprincipen har fått ett större genomslag i praktiken än risken för att barnet far illa. Den fråga som uppkommer är därför hur det kan säkerställas att prövningen utfaller till barnets bästa när en riskbedömning i fråga om våld aktualiseras i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge. Det offentliga sammanträdet syftar till att få denna fråga belyst och utgör en del av utskottets löpande arbete med uppföljning och kunskapsinhämtning.

Tid: Torsdagen den 21 september 2023 kl. 9.00–ca 12.00

Plats: Riksdagens förstakammarsal (ingång från Riksplan)

Program

09.00–09.05 Inledning – civilutskottets ordförande Malcolm Momodou Jallow (V)

09.05–10.05 Anföranden av

- Anna Rosenmüller, rådmän, Södertörns tingsrätt (10–15 min.)
- Anna Kaldal, professor i processrätt och ämnesföreståndare, juridiska institutionen, Stockholms universitet (10–15 min.)
- Elisabeth Dahlin, barnombudsman, Barnombudsmannen (ca 10 min.)
- Ulrica Renström, tf. chefsjurist, och Charlotta Landström, utredare, Myn-digheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF (ca 10 min.)
- Erik Pelling, ordförande i beredningen för socialpolitik och individ-omsorg, Åsa Furén-Thulin, sektionschef för socialtjänsten, och Ylva Lindblom, jurist, Sveriges Kommuner och Regioner, SKR (ca 10 min.)

10.05–10.35 Paus med kaffe och smörgås

10.35–ca 11.55 Frågor från utskottets ledamöter

Ca 11.55–12.00 Avslutning – civilutskottets vice ordförande Mikael Eskilandersson (SD)

Deltagare

Inbjudna deltagare att hålla muntliga inledningar

Anna Rosenmüller, rådman, Södertörns tingsrätt

Anna Kaldal, professor i processrätt och ämnesföreståndare, juridiska institutionen, Stockholms universitet

Barnombudsmannen

Elisabeth Dahlin, barnombudsman

Martina Blombergsson, utredare

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)

Ulrica Renström, tf. chefsjurist

Charlotta Landström, utredare

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)

Erik Pelling, ordförande i beredningen för socialpolitik och individomsorg

Åsa Furén-Thulin, sektionschef för socialtjänsten

Ylva Lindblom, jurist

Inbjudna deltagare att närvara i Förstakammarsalen och svara på frågor

Barnens rätt i samhället (Bris)

Marie Angsell, sakkunnig socionom

Julia Högberg, barnrättsjurist

Barnrättsbyrån

Elin Wernquist, generalsekreterare

Ida Hellrup, biträdande generalsekreterare

Familjerättsocionomernas Riksförening (FSR)

Anna Örjebo, styrelseledamot, verksam i Stockholmsområdet

Anna-Lina Megitt, styrelseledamot, verksam i Göteborgsområdet

Carina Gustavsson, styrelsesuppleant, verksam i Skåneområdet

Fredrik Malmberg, direktör för Institutet för mänskliga rättigheter, särskild utredare En uppväxt fri från våld (SOU 2022:70)

Justitiedepartementet

Mikael Kullberg, statssekreterare

Daniel Bergström, politiskt sakkunnig

Elisabeth Hartley, ämnesråd

Victoria Lönn, rättssakkunnig

Jämställdhetsmyndigheten

Lena Ag, generaldirektör

Mikael Thörn, enhetschef

Linköpings universitet, Barnafrid – nationellt kunskapscentrum

Laura Korhonen, professor i barn- och ungdomspsykiatri, centrumchef

Rädda Barnen

Emma Kristensson Bennwik, påverkanschef

Erik Ulnes, policyrådgivare

Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Anne Marie Brodén, ordförande

Åsa Landberg, sakkunnig våld mot barn

Sveriges advokatsamfund

Anna Hellron Wikström, advokat, ombud respektive medlare i mål om vårdnad, boende och umgänge

Lovisa Österberg, jurist och handläggansvarig Advokatsamfundet

Unicef Sverige

Shanti Ingeström, barnrättsrådgivare

Ann Charlotte Sylwander, programchef

Unizon

Olga Persson, förbundsordförande

Tanja Hillberg, sakkunnig barnfrid

Uppteckningar från det offentliga sammanträdet

Ordföranden: Hjärtligt välkomna till civilutskottets offentliga sammanträde om vårdnad, boende och umgänge vid våld i familjen! Jag heter Malcolm Momodou Jallow och är ordförande i civilutskottet. På min högra sida sitter Mikael Eskilandersson, vice ordförande i utskottet, och på min vänstra sida sitter Lisa Gunnfors, kanslichef. Dagens sammanträde utgör en del av utskottets arbete med uppföljning och kunskapsinhämtning.

När jag blev vald till ordförande för civilutskottet ville jag starta en tradition som går ut på att göra det som vi ska göra här i dag, nämligen bjuda in flera samhällsaktörer inom civilutskottets område till samtal i riksdagen, dels för att samtala om de gemensamma utmaningar som vi står inför, dels för att ge oss politiker möjlighet att lyssna och inhämta kunskap. Detta, menar jag, hjälper oss politiker att säkerställa legitimitet och förankring för den politik som vi för och de beslut vi fattar.

Under årens lopp har riksdagen beslutat om lagändringar som syftar till att stärka barnrättsperspektivet i mål om bland annat vårdnad. Lagen säger att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen av barnets bästa ska man särskilt beakta två faktorer. Den ena är risken för att barnet far illa, och den andra är barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, den så kallade kontaktprincipen.

Kartläggningar på området visar dock att kontaktprincipen i praktiken har fått ett större genomslag än risken för att barnet far illa. Den fråga som uppkommer är därför hur man säkerställer barnets bästa när en riskbedömning i fråga om våld aktualiseras i ett mål om vårdnad, boende och umgänge.

Dagens offentliga sammanträde syftar till att få denna fråga belyst. Vi har bjudit in yrkesverksamma, forskare och representanter för berörda myndigheter och organisationer för att redovisa sina synpunkter och erfarenheter på området. Vi är mycket glada över att ni har kommit hit i dag för att lämna information och diskutera denna angelägna fråga med oss.

Sammanträdet inleds med att fem talare ger sin syn på dagens tema, och därefter kommer utskottets ledamöter att få tillfälle att ställa frågor till samtliga inbjudna deltagare.

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Jag tackar inledningsvis för att jag har fått möjlighet att komma hit i dag och berätta om mina erfarenheter och synpunkter på den fråga som nu ska adresseras.

Jag arbetar som rådman vid Södertörns tingsrätt och är inne på mitt åttonde år. Dessförinnan var jag på Justitiedepartementets enhet för processrätt och domstolsfrågor, som det hette då.

Södertörns tingsrätt är den näst största tingsrätten i Sverige, näst efter Stockholms tingsrätt, Rådhuset. Den består av sex avdelningar med ungefär åtta domare inom varje avdelning, både chefsrådmän, rådmän och domare under utbildning. Upptagningsområdet är Söderort, Huddinge, Botkyrka, Hanninge och Nynäshamn.

Jag ska inte prata så mycket om statistik, men jag ska ändå säga att varje avdelning har ungefär 100 till 120 mål i balans, alltså vårdnads mål, som vi ska prata om, som snurrar i olika stadier av handläggning. Förra året inkom cirka 1 200 familjemål till tingsrätten men också tvistiga äktenskapsskillnader utan frågor om vårdnad, boende och umgänge, och ungefär 1 300 avgjordes.

När det gäller enbart tvistiga vårdnads-, boende- och umgänges mål kom det förra året in cirka 400 mål, och cirka 430 avgjordes. Det är inte ovanligt på Södertörns tingsrätt att det i dessa mål finns påståenden om våld – våld från en förälder mot en annan förälder eller våld från en förälder mot ett barn.

Jag uppskattar att jag lägger cirka 50 procent av min arbetstid på just familjemål i olika stadier av handläggning, alltså beredning eller förhandling. Under övrig tid hanterar jag brottmål och dispositiva mål, alltså mål mellan enskilda som mest handlar om pengar.

Sedan förra året är jag också kursledare för Domstolsverkets kurs Barnets bästa, som är en kurs för nya ordinarie domare där vi får höra kloka ord från bland andra Anna Kaldal, som ska prata om just dessa frågor här senare.

Nu skulle jag vilja berätta om tingsrättens verksamhet och de regler som styr hur vi jobbar. Det som är specifikt och som jag vet att en del har synpunkter på är att de frågor som vi aktualiserar hanteras av tingsrätt därför att det är fråga om tvistlösning.

De föräldrar som kommer till oss är ofta oense inte bara i fråga om vårdnad, boende och umgänge utan också om rent faktiska omständigheter, såsom hur barnet har bott efter separationen, hur barnet har träffat föräldrarna, hur barnet mår och hur barnet tycker och tänker i dessa frågor. Det sistnämnda kanske inte är helt ovanligt, och barnet befinner sig alltid i en lojalitetskonflikt i den typen av mål.

Vi har ett processuellt regelverk som syftar till att få fram det bästa underlaget för att ta ställning till och lösa de tvistiga frågorna. Detta jobbar vi med på så vis att vi vill ha bestämda yrkanden från vardera föräldern om vad de vill i fråga om vårdnad, boende och umgänge och hur de ställer sig till den andra förälderns yrkanden. Vi vill också ha en tydlig grund, alltså vilka omständigheter som förs fram för att tingsrätten ska bestämma på det vis som de önskar. Det handlar såklart om barnets bästa i det vida perspektivet.

I den typen av mål förs det också fram om det finns olämpligheter hos den andra föräldern som gör att barnet riskerar att utsättas för våld eller på annat sätt fara illa. Många gånger förs det också fram att den andra föräldern inte har förmåga att sätta barnets behov främst och att föräldrarna därför inte kan ta ett gemensamt ansvar för barnet – det som tidigare kallades samarbetsproblem.

Sedan vill vi att man utvecklar sin talan. Om en förälder påstår att den andra föräldern utövar eller har utövat våld mot föräldern eller mot barnet vill

vi att man om man kan, eller i varje fall så detaljerat man kan, beskriver var, när och hur man menar att det hela gick till. Därefter har man möjlighet att inkomma med den skriftliga och muntliga bevisning som man vill åberopa.

Tingsrättens arbete med att få detta på plats sker genom skriftlig handläggning och också genom muntlig förhandling, och slutligen avgörs målet genom en huvudförhandling.

Att målen kallas indispositiva betyder att de inte är dispositiva. Parterna kan alltså inte själva bestämma vilken utredning som tingsrätten ska ta in, utan det är tingsrätten som tvingar fram den utredning som tingsrätten behöver. Det är då man tittar på barnet i fråga, och det är då man tar in en utredning från familjerätten för att få veta vad barnet som målet gäller säger om det hela, vad barnet har för åsikter och vad barnet vill.

I alla mål måste familjerätten beredas tillfälle till yttrande, vilket är den lägsta utredning vi har. Vi på Södertörns tingsrätt har en samverkan med våra familjerätter i domsagan, och de kommer in med fylliga yttranden om vi begär sådana, det vill säga de gör slagningar i register hos socialtjänsten. Om det finns utredningar hos barn- och ungdomsenheten brukar de numera lägga in analys och bedömning där så att vi får lite fylligare material än bara registeruppgifter.

Inför ett interimistiskt beslut, alltså ett tillfälligt beslut om vad som ska gälla under den tid som målet pågår vid tingsrätten, brukar vi normalt inhämta snabbupplysningar. Då har familjerätten sex veckor på sig att inkomma med dessa till oss. Då görs också registerslagningar, men framför allt vill vi att man talar med barnet så att vi får barnets uppgifter. Man talar såklart även med föräldrarna.

Många gånger ber vi också om att man ska ta in referenspersoners uppgifter, alltså vad förskola eller skola säger. Om det finns påståenden om missbruk, psykisk ohälsa eller våld vill vi också att man adresserar de frågorna och kommer in med eventuellt belastningsregisterutdrag eller uppgifter från register på vuxenhet, beroendemottagning eller annat.

En fullständig utredning kallas vårdnads-, boende- och umgängesutredning, och det inhämtar tingsrätten inför de slutliga avgörandena, inte i alla mål men i många mål och särskilt vid påståenden om våld. Då har familjerätten fyra månader på sig att komma in med utredningen.

Det är en gedigen utredning där man samtalar med barnet och föräldrarna flera gånger. I utredningen kommer man alltid med ett yttrande om barnets behov, en analys av barnets situation, en riskbedömning och, framför allt, ett förslag till beslut i tingsrätten. Dessa utredningar är väldigt värdefulla för oss på tingsrätten. Värt att nämna är att barnet inte har någon direktkontakt med oss domare som ska döma i målet, utan det är på det här sättet vi får in deras uppgifter.

På tingsrätten arbetar vi regelmässigt, både vid muntlig förberedelse och vid huvudförhandlingar, med att försöka få föräldrarna att komma överens om vad som ska gälla för barnen i fråga om vårdnad, boende och umgänge. Där är vi fullt medvetna om att inte alla mål lämpar sig för att ta upp sådana frågor,

bland annat när det påstås att det förekommer till exempel våld, missbruk eller psykisk ohälsa. Men det kan ändå hända att de tas upp.

När man hör överenskommelse tänker man på gemensam vårdnad och växelvis boende, men det är inte alltid detta vi strävar efter i en överenskommelse. En överenskommelse mellan föräldrarna kan också innebära att en förälder backar från att begära del i vårdnaden och kanske till och med backar om umgänget och accepterar att vänta ett tag och se hur en situation utvecklar sig eller tills barnen blir äldre. En överenskommelse kan alltså innehålla alla möjliga lösningar på den tvist mellan föräldrarna som vi hanterar.

Med en överenskommelse kan man också hantera andra frågor i målet än vårdnad, boende och umgänge, som är ganska trubbiga instrument för många av de föräldrar vi möter. Vi kan ha överenskommelser mellan föräldrarna om hur de ska kommunicera med varandra. Om till exempel ett umgänge inleds kan vi ha en överenskommelse mellan dem om att de kanske kan börja gå i samarbetsamtal för att utvärdera inför ett nästa utvidgat steg för umgänge och så vidare.

Med sådana överenskommelser kan man prata mer fritt med föräldrarna, och i alla fall jag uppskattar den reglering som begär av oss att vi ska arbeta på det sättet.

Det som är viktigt att känna till är att vi inte ska godkänna överenskommelser om vi inte bedömer att de är till barnets bästa. Föräldrarna kan alltså inte få en dom om sin egen överenskommelse om inte domstolen anser att den också är till barnets bästa.

Generellt kan man säga att det som föräldrarna kommer överens om är till barnets bästa. Men som sagt måste vi också komma ihåg att om det finns påståenden om våld kan det finnas en maktfördelning som inte är i balans i rummet. Det kan också vara så att en part har ombud medan en annan part inte har det, och sådant måste vi såklart vara medvetna om.

Vi brukar ofta ”skäla” domar som bygger på en överenskommelse, det vill säga skriva skäl, med standardskrivningen att det som föräldrarna har kommit överens om anser tingsrätten vara till barnets bästa. Men även om det är en standardskrivning kan det ligga väldigt mycket arbete bakom en överenskommelse, och det är en bedömning från tingsrätten att det är till barnets bästa.

Om föräldrarna inte kommer överens ska tingsrätten pröva frågan om just det barnets bästa i just det fallet. Då har vi, som ordföranden nämnde, portalbestämmelsen i föräldrabalken, 6:2 a, som säger att frågor om vårdnad, boende och umgänge ska avgöras utifrån barnets bästa. I andra stycket förtydligas att vi ska fästa särskilt avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Sedan ska vi också titta på och uppmärksamma om det finns risker för barnet. Då ska vi ta fram det och göra en riskbedömning.

Det finns också andra bestämmelser i föräldrabalken som vi använder när vi avgör våra mål om barnets bästa. Jag tänker inte nämna dem här i dag, då vi pratar om riskbedömningar och påståenden om våld, utan lämnar dem därhän.

När vi gör riskbedömningar sker det utifrån faktiska omständigheter, såsom tidigare händelser eller andra omständigheter som har lyfts fram. Enbart att en part, som vi kallar det, eller en förälder påstår att den andra föräldern är våldsamt räcker normalt inte för att tingsrätten ska finna att det är utrett eller för att den ska göra sin riskbedömning enbart på partens påstående. Det kan räcka, till exempel om den andra parten vidgår att så är fallet, men det är inte ofta det sker.

Faktiska omständigheter kan också vara att barnet påstår sig ha blivit utsatt för våld av den andra föräldern. Det är en stark omständighet och en hög risk, och jag skulle säga att den föräldern då har en uppförsbacke när det gäller vårdnad och umgänge.

Andra faktiska omständigheter som spelar roll och som är vanliga i målen är att det finns orosanmälningar hos socialtjänsten om påståenden om våld som framförts av parten eller av grannar, att förskolepersonal eller skola har gjort iakttagelser eller att det pågår en förundersökning. Att man som förälder har känt sig så hotad i relationen att man har tagit sig och sina barn till ett skyddat boende är också en faktisk omständighet. Sedan får riskbedömningen göras utifrån de omständigheter som framkommer i de olika målen.

Om man finner det utrett att det har inträffat en eller flera våldshändelser får man göra en nyanserad bedömning, som vi kallar det, av vad det var för typ av våld, när det inträffade – för tio år sedan eller häromdagen – och om det var en enstaka handling i en frustrerad situation och där både barn och förälder har bearbetat händelsen och därefter kunnat träffas igen utan att det har inträffat något nytt. Då kan man säga att risken kanske har minskat.

Men om det är fråga om nyligen inträffade händelser eller handlingar som förvisso är små men som innebär ett ständigt återkommande maktutövande och kontrollerande beteende spelar det roll.

Vid en riskbedömning kan man därför utifrån den nyanserade bedömning som ska göras, alltså även om det till och med finns en dom om att en förälder har utövat våld mot den andra föräldern eller mot ett barn, komma fram till att det nu är en låg risk för våld och att umgänge ändå kan ske. Men som jag sa inledningsvis blir det en uppförsbacke för en förälder vid riskbedömningar om man kommer fram till att det finns uppgifter om våld från föräldern mot ett barn.

Det handlar inte om att vi på domstolen rättfärdigar en förälders våldsamma beteende, utan vad vi gör är just riskbedömningar och prognoser om framtiden. Vi sitter alltså inte på facit. Däremot tror jag att vi domare kan fortsätta att utbilda oss i dessa frågor. Vi kan delta i samhällsutvecklingen, och jag tror att vi också kan jobba med hur vi motiverar våra domar och tala om varför vi kom till ett visst beslut. Detta tror jag vi kan göra mer av.

Det som jag har pratat om nu, alltså de regler som styr vår verksamhet och hur vi jobbar, tycker jag generellt sett är bra. Som jag sa är det inte ett vattentätt system, men jag tror att det är ett rättssäkert system för att lösa tvister. Det handlar om tvister mellan föräldrar, men där i mitten finns barnen, vars uppgifter vi på tingsrätten får som andrahandsuppgifter.

Jag var på en konferens i Köpenhamn i höstas och träffade nordiska kollegor som jobbar med dessa frågor, och jag märkte att de blev väldigt funder samma över hur vi kunde acceptera att inte höra barnen. Som jag förstod det träffar domarna i regel barnet, ofta vid flera tillfällen, i varje fall i Norge. Domaren har också ett ansvar för att berätta och förklara domen för barnet. Det är en bra tankeställare. Jag förstod också att förklaringsbördan kunde delegeras till familjerätten eller till föräldrar och att detta också skedde en hel del. Jag tycker att det är värt att ha med sig detta.

Just barnets åsikter och delaktighet är en fråga som vi som jobbar inom familjerätt har uppe på bordet just nu. Vi som är familjerättsdomare i Stockholmsområdet ska träffas framöver, och då är det enbart dessa frågor som kommer att diskuteras.

Jag vill också säga att familjerätten, som har samtal med barnen, har kunskap och erfarenhet som gör att de kan göra ett mycket bra jobb. Det finns ingen invändning mot detta, men däremot kan det tänkas att man kan titta på denna fråga. Kanske kan samtalen spelas in precis som sker i brottmål. Jag kan inte se framför mig att de alltid kommer att skickas in till tingsrätten, men ibland kan det vara bra att få se det barn som man ska besluta om.

Min sista punkt handlar om processuella frågor, vårdnadstvist och maktmedel. Ibland upplever jag – det är alltså bara mina åsikter och min erfarenhet – att det finns föräldrar som tvistar om sina barn under hela deras uppväxt. De fortsätter att tvista tills barnet är tonåring och till slut inte orkar mer utan väljer sida.

Det börjar som tvistemål, sedan blir det orosanmälningar och samtal hos socialtjänsten, hos polisen och i familjerätten, sedan blir det process i tingsrätten och därefter dom, sedan går det tre månader och sedan kommer ett verkställighetsärende. Därefter kommer som ett brev på posten en ny vårdnadstvist.

För dessa barns skull och även för andra mål, där man kanske inte främst är ute efter vårdnad och umgänge utan vill locka fram en person med skyddad identitet och annat, tycker jag att frågan om det behövs en karenstid efter att dom har avgetts kan ses över. Behövs en ny dom inom ett år? Möjligtvis kan vi ha en ventil för detta, om något inträffar.

Den frågan ville jag lyfta upp. Jag hade några andra också, men jag tror att jag stannar där så att jag inte överskrider min talartid.

Anna Kaldal, Stockholms universitet: Tack så mycket för att jag har fått komma hit i dag!

Jag ska börja med att säga att det här handlar om otroligt komplexa frågor etiskt och kunskapsmässigt. Att behandla dem inom denna korta tidsram är en nästan omöjlig uppgift. Jag har dock tackat ja till att komma hit, så jag ska försöka ge mig på dessa mycket utmanande frågor.

Jag ska börja med frågan om själva frågeställningen i dag. När jag började förbereda min presentation och tittade på frågeställningen tänkte jag att den egentligen begränsar mig till att diskutera riskbedömningar i mål om vårdnad,

boende och umgänge. Då befinner vi oss alltså i en domstolsprocess, som föregående talare var inne på, och om vi befinner oss i en sådan är situationen redan mycket allvarlig.

Vad vet vi då om detta? Jo, vi vet att domstolstvister, precis som föregående talare var inne på, många gånger har föregåtts av anmälningar till socialtjänsten och polisen, sociala barnavårdsutredningar, samarbetsamtal hos socialtjänsten, kontakter med hälso- och sjukvården för både barn och vuxna, advokatkontakter, muntliga förberedelser inom ramen för tvisten, interimistiska beslut, skriftväxling etcetera. Allt detta har redan skett när vi befinner oss i huvudförhandlingen, där riskbedömningen görs.

Vi vet också, vilket det finns empiriskt stöd för, att det ofta finns omfattande bakomliggande riskfaktorer, såsom våld, som vi säkert har fokus på i dag, men även missbruk, psykisk ohälsa och andra riskfaktorer. Vi pratar alltså om familjer och situationer som tyngs av den komplexiteten.

Vi vet även att utgången i ett mål om vårdnad, boende och umgänge är begränsad till de alternativ som domstolen har att laborera med, nämligen det som ryms inom tvistens ram och det som ryms inom föräldrabalkens bestämmelser om det som domstolen kan pröva. Det blir alltså fråga om ensam eller gemensam vårdnad, växelvis boende och visst umgänge. Ungefär där befinner vi oss när vi är i domstolen och är framme vid riskbedömningen.

Dessutom är vi begränsade till de föräldraresurser som domstolen har. Vi kan alltså inte trolla fram bättre föräldrar, utan det som finns är processens ram och föräldraresurserna.

Domstolen kan till exempel inte döma till terapi, behandling, tålamod eller insikt. Det finns en massa faktorer som domstolen inte kan trolla fram. Med detta sagt vill jag att vi ska ha med oss att vi pratar om oändligt komplexa mål och att domstolen har väldigt trubbiga verktyg.

Nu ska jag respektera den fråga som vi ska diskutera i dag och prata lite grann om vad riskbedömning är, när vi väl befinner oss i domstolen. Vad är en riskbedömning? Rent normativt, när vi befinner oss i juridiken, handlar riskbedömning egentligen om att väga barns rätt till skydd från våld och övergrepp mot barns rätt till familjeliv.

Frågan i riskbedömning är när det ena intresset träder före det andra. Är situationen så allvarlig att barnet ska skyddas och alltså skyddas från den befintliga familjesituationen? Brytpunkten är när vi tycker att risken är så pass allvarlig att skyddsintresset träder före. Det är en normativ fråga hur allvarlig risken ska vara. Vad säger lagstiftaren och lagen om det? Denna fråga är klurig, och den är inte klar.

Det är alltså en normativ fråga att ta ställning till risknivå, men det är också en bevisfråga. Om man kommer in i domstolen vill domstolen ha en utredning och ta ställning till om det som parterna påstår har hänt. Vi kommer aldrig att komma undan att man, om man går till domstol, hamnar i en bevisfrågesituation. Det handlar alltså om en bevisfråga – föreligger riskfaktorer? – och om den retrospektiva prövningen och risknivån – är det en tillräckligt allvarlig risk?

Sedan är frågan hur den risk som vi har kommit fram till – hög eller låg – ska vägas in i bedömningen av barnets bästa. Detta är ändå det slutliga bevis-temat i prövningen, säger jag som processrättare. Det handlar alltså om riskfaktorer, risknivå och barnets bästa.

Men barn har också rätt att komma till tals i alla beslut som rör dem själva, och det gäller även i vårdnadstvister. I denna rätt ingår två steg. Dels har barnet rätt att höras, en rättighet som vi egentligen inte kan rucka på, dels ska barnets åsikt beaktas i bedömningen av barnets bästa. Detta är lite knepigare, då man säger att åsikten ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad. Att göra en mognadsbedömning är en kunskapsteoretiskt oerhört komplex fråga som, inte minst när det är ett barn som potentiellt har vuxit upp i en riskmiljö, kan bli en ännu mer komplex fråga.

Men vad i domstolsprocessen är det egentligen som barnet ska ta ställning till? Ja, inte är det att mamma och pappa behöver gå i terapi eller att någon behöver utbildning. Det handlar om att ta ställning, att ha en åsikt om de rättsliga frågorna om vårdnad, boende och umgänge.

Om man ska vara krass är det en ganska begränsad rätt vi ger barnen. Om vi fullt ut vill att barn ska ha rätt att ha åsikter om beslut som rör deras liv vill de kanske helt andra saker, som rätten faktiskt inte har utrymme att pröva. Men även om vi säger att det är dessa begränsade frågor som barnen kan ha en åsikt om, vet vi också att det finns stora brister i hur barn kommer till tals i domstolsprocessen. Visserligen har situationen blivit bättre, men det är fortfarande en utmanande fråga hur vi gör. Det är alltså begränsade frågor barn kan uttala sig om, och det är en stor utmaning hur vi faktiskt tar in barnens åsikter i de här målen.

Jag var inne på att riskbedömningen är en tvåstegsprövning. Både föräldrabalkens reglering och praxis, det vill säga hur Högsta domstolen gör, visar på en viss struktur. Det första steget i riskbedömningen är att ta ställning till de bakgrundsfaktorer som har påstått i målet. Det är en retrospektiv prövning och en faktafastställelse. Där pratar man om övergrepp mot barnet eller någon till barnet närstående. Har barnet utsatts för våld? Har någon till barnet närstående utsatts för våld? Har barnet bevittnat våld? Men man pratar också om ”annars fara illa”.

Det handlar alltså inte bara om att ta ställning till om det finns risk för våld och övergrepp; det handlar om att ta ställning till om det finns risk för att barnet far illa. Det kan vara så att man utesluter risken för återfall i våld men ändå bedömer att kontakten mellan barn och förälder innebär en risk för att barnet far illa på andra sätt. Detta är en kunskapsteoretiskt öppen bedömning. Det handlar om att ha kunskap om barns utveckling och hälsa. Hur upplever ett barn en viss situation? Är den här situationen en risk för barnets utveckling och hälsa?

I steg två, risknivån, bedöms om riskfaktorerna är tillräckligt allvarliga. Det är en prognostisk bedömning, som föregående talare nämnde. Den är framåtblickande. Vi kan inte veta hur framtiden kommer att utfalla, men om risknivån är hög är det ofta inte ett svårt beslut.

Det svåra rent materiellrättsligt är att ta ställning till vad principen om barnets bästa kräver. Handlar det om kortsiktiga risker eller handlar det om långsiktiga risker eller kan det handla om både och? Den frågan skulle jag vilja säga är en utmaning. Man ser ibland att man i praktiken tenderar att tänka kortsiktigt. Det kanske inte är någon kortsiktig fara, men vad vet vi om hur den här relationen eller situationen kommer att påverka barnets utveckling i framtiden? De bedömningarna är svårare att göra. Det krävs förmodligen ofta en barnpsykologisk kompetens för att reellt kunna göra en sådan bedömning.

Men jag skulle vilja lyfta fram en viktig sak. När man tittar på praxis ser man dels att domstolen ofta kommit fram till att dessa riskfaktorer i och för sig är för handen – det finns kanske uppgifter om tidigare våld; det kan till och med finnas en bekräftelse om att det förekommit våld i familjen. Ändå kan domstolen konstatera att riskfaktorerna inte är så pass allvarliga att den bedömer att det föreligger en risk för barnet. Gör domstolen detta kan den inte begränsa kontakt, vårdnad, boende och umgänge med hänvisning till den rättsliga grunden risk, men den kan begränsa kontakten mellan barn och en förälder med hänvisning till barnets bästa. Sådana skrivelser ser vi ofta i våra domar. Då hänvisas det till olika faktorer, såsom barnets rätt till stabilitet, kontinuitet och trygghet. Det kan vara fråga om att barnet inte vill ha ett visst umgänge. Det kan vara så att man upplever att en förälder har umgängessaboterat, som det ibland kallas. Domstolen kan säga att det är dessa faktorer som gör att den begränsar kontakten – alltså med hänvisning till barnets bästa och inte med hänvisning till risk.

Det finns en problematik med detta, och det är att man kan uppleva att risken så att säga skrivs bort. Domstolen konstaterar riskfaktorer men menar att det inte föreligger en tillräcklig risknivå. Riskfaktorerna är dock fortfarande vid handen. De ska fortfarande vägas in, även om de i rättsligt hänseende inte är tillräckligt allvarliga för att begränsa kontakten med hänvisning till den rättsliga grunden risk.

Hur ska vi då göra en barnets bästa-bedömning? I dag när barnkonventionen är svensk lag finns det större anledning att titta på FN:s barnrättskommittés uttalande, menar jag, när det rör bedömningar av barnets bästa. När det gäller yngre barn betonar FN:s barnrättskommitté vikten av nära varaktiga relationer, sårbarhet för separationer och sårbarhet för trauma och avbrutna relationer. Mot bakgrund av det skulle jag säga att stabilitet, kontinuitet och trygghet är oerhört viktiga faktorer när det gäller de yngre barnen. När det gäller de äldre barnen säger FN:s barnrättskommitté att man ska fästa stor vikt vid barnets åsikt. Även om jag som vuxen inte tycker att det är världens bästa åsikt har barn – äldre barn – rätt att ha dåliga åsikter, liksom vi vuxna, och det ska beaktas i beslutet. Som ledning gäller alltså att undvika separationer när det gäller yngre barn och att ta hänsyn till barnets vilja när det gäller de äldre barnen.

Det är ett dilemma i dessa mål när en part hävdar risk, till exempel en förälder som säger att den är orolig för att barnet kommer att må dåligt av relationen till den andra föräldern eftersom det har förekommit våld och

övergrepp. Om man i ett mål om vårdnad, boende och umgänge hävdar riskfaktorer och dessa inte bevisas eller anses vara tillräckligt allvarliga riskerar det att slå tillbaka på den part som har framfört uppgifterna. Det är logiken i en rättstvist, precis som föregående talare nämnde. Detta är en process i en domstol, och det är två parter som tvistar mot varandra. Det innebär att om du framför dessa uppgifter och de inte blir bevisade riskerar du att det slår tillbaka mot dig själv och att du framstår som den olämpliga föräldern. Det gör att det är ett vågspel.

Detta blir väldigt strategiska måltypen, även om tanken är att strategi inte ska spela in, utan att det är en bedömning av barnets bästa. Det innebär att en part kan välja att inte framföra uppgifter om våld och övergrepp för att inte riskera att betraktas som en olämplig förälder om det inte går att bevisa.

Jag har en sista bild. Jag ska våga mig på att vara rättspolitisk, eftersom jag står här inför politiker. Domstolen är en arena som har väldigt begränsade verktyg när det gäller de allra flesta måltypen. Detta är komplexa rättsliga bedömningar. Det är svårutredda frågor, och det är risk för mindre hållbara och inte så bra beslut. Utgången i dessa mål matchar ofta inte de problem som är ingångsvärdet i målet. Samhället behöver därför anpassa sina insatser och sin utredning till problemet, och det måste ske redan i ett tidigt skede.

Man behöver lösa upp gränserna mellan socialrätten, familjerätten och till och med processrätten. Domstolsprocesserna ska komma in i de fall där det faktiskt krävs att de hanteras i förhållande till beviskrav, risknivå och rättssäkerhetsaspekter, som föregående talare också lyfte fram. Det är de målen som ska prövas i domstol. Annars måste samhället gå in med mycket kraftigare insatser i ett mycket tidigare skede till familjer som befinner sig i en utmanande situation. Det finns sådana modeller som forskningen faktiskt har lyft fram.

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Stort tack för inbjudan. Detta är en fråga som för oss på Barnombudsmannen är ytterst angelägen.

Barn har enligt barnkonventionen rätt att ha en god och nära kontakt med sina föräldrar så länge det är förenligt med barnets bästa. Men barn har också en absolut rätt att skyddas från våld. Vi ser det som positivt att det har genomförts en rad lagändringar för att stärka barnrättsperspektivet. Men mycket jobb återstår att göra, inte minst när det gäller tillämpningen av de lagar vi har. Det är ett lotteri för barn vilken familjerätt de hamnar i utifrån var de råkar bo. Det finns stora regionala skillnader. Vi menar att vi behöver utvärdera de lagändringar som har gjorts och gärna se till att barn deltar i detta.

Vi vet alla att föräldrarätten är stark i Sverige. Den begränsar allvarligt barnets möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda. Traditionellt ses föräldrarätten som så mycket starkare än barnrätten. Därför måste vi stärka barnets ställning som rättighetsbärare. Barnkonventionen är lag sedan snart fyra år. Det är väldigt bra, men mycket arbete återstår. Ärenden om vårdnad, boende och umgänge är ett tydligt exempel på frågor som i hög grad påverkar barns

liv men där barn enligt lag faktiskt inte har partsställning eller ett eget ombud i processen.

I januari överlämnades utredningen Tryggare hem för barn, om vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer. Övergripande är vi väldigt positiva till förslagen i utredningen, framför allt perspektivförändringen från föräldrar till barn.

Ett förslag är också att ändra formuleringen i bestämmelsen i 6 kap. föräldrabalken om att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Bland annat föreslår utredningen att kontaktprincipen ska tas bort från bestämmelsen. Utredningen menar att kontaktprincipen har fått för stort genomslag och att det finns en risk för att behovet av kontakt med en förälder faktiskt väger tyngre än att ett barn far illa.

Vi har sett många exempel på hur barn har tvingats till umgänge med en våldsamt förälder. Därför är det centralt att detta förslag genomförs. Vi var som sagt övervägande positiva till förslagen, men vi menar att vissa skrivningar är för svaga. Risken att barnet far illa måste vara en central del av bedömningen av vad som faktiskt är barnets bästa.

Vidare lyfter utredningen vikten av utbildningsinsatser i domstolarna just när det gäller riskbedömningar i familjemål, vilket vi har hört om tidigare här. Detta är en oerhört viktig fråga. Vad innebär ”far illa” på kort och på lång sikt?

Barn och unga som vi har pratat med upplever ofta stora brister i sina möjligheter att komma till tals eller vara delaktiga i de beslut som fattas när det gäller vårdnad, boende och umgänge. Ofta upplever de att det som de faktiskt har berättat under utredningen inte har beaktats eller att de har missförstått eller att saker och ting inte har kommit med. Avgörande för barnets rätt till delaktighet och en prövning av barnets bästa måste ju vara att barnet har information och förstår syftet med de frågor som ställs. Varför har jag det här samtalet? Vad händer med det jag berättat?

Barnets deltagande är också viktigt för att domstolen över huvud taget ska kunna göra korrekta riskbedömningar. För detta krävs systematik och rutiner. Hur gör vi bedömningar av barnets bästa och hur dokumenterar vi hur riskbedömningen har gjorts?

Ett av de barn vi nyligen träffade sa: ”På något sätt behöver barnet en egen person som kan ... för antingen har det gått mellan olika mellanhänder, eller så har – som jag har förstått det – socialtjänsten aldrig liksom skrivit exakt det jag faktiskt sa.”

Ett barn i en vårdnadstvist kan också vara föremål för andra utredningar. Det kan vara en brottmålsprocess eller ett LVU-mål. Barnet kan alltså vara involverat i flera processer samtidigt. Principen måste vara att barnet skyddas i rättsprocessen, inte från rättsprocessen. Barnet ska skyddas i domstolen, inte från domstolen. Det krävs strukturer så att barn kan delta på ett tryggt sätt.

Vi har ett stort ansvar för att skydda barn som far illa. Barn har rätt till trygga uppväxtvillkor och att skyddas från alla former av våld, inte bara fysiskt våld utan även psykiskt våld, vanvård och försummelse. Oräknliga är de barn som vi från Barnombudsmannen har mött under årens lopp som har sagt att de

hade önskat att någon hade frågat om våld, att någon hade ställt frågan, någon av de personer som möter barnet och som borde ha sett. Varför var det ingen som sa något?

Här menar vi att det finns en viktig roll för de professionella som regelbundet möter barn och att det krävs strukturer för att fråga om våld. Det kan vara personal på barnhälsovården, elevhälsan eller tandläkare som på ett tidigt stadium kan upptäcka våld och försummelse. Det krävs systematik så att frågan om våld alltid ställs till barn och att den ställs till alla barn så att den inte blir stigmatiserande.

Vi möter många barn som har varit en del i en vårdnadstvist och tvingats till umgänge med en våldsam förälder. De barnen berättar också att deras erfarenheter ifrågasätts. De upplever ofta att de förminskas eller ignoreras, trots att de har varit tydliga med att de inte vill träffa en förälder. Ett av de barn vi nyligen träffade sa: ”Som domare måste man tänka att det finns en orsak. Det här handlar ju inte om att man är sur för att man inte fick en glass förra året. Men det verkar ofta som om vuxenvärlden tror det.”

Barnkonventionen ger barnet rätt till umgänge med sina föräldrar, något som framgår av vår föräldrabalk, men barnen kan inte utkräva denna rätt. I praktiken är det föräldrar som kan kräva umgänge med sina barn, och det kan ske mot barnens uttryckliga vilja.

Sedan många år tillbaka har flera olika utredningar och kartläggningar pekats på bristerna. Två viktiga sådana är Jämställdhetsmyndighetens granskning av hur uppgifter om våld och andra övergrepp beaktas i mål om vårdnad, boende och umgänge och utredningen En uppväxt fri från våld, där det finns en rad viktiga förslag för att stärka barnrätten när det gäller våld.

Barnkonventionen har tydliggjort att barn ska höras, men trots det vet vi att barn inte alltid blir lyssnade på. Det är inte heller alltid tydligt om eller hur barnets åsikt har beaktats. När det inte finns dokumentation går det inte heller att följa argumentationen.

Vad behöver då göras? Man behöver ge barnet ett eget ombud som har i uppdrag att bistå barnet och fungera som en garant för att barnets intressen tillvaratas. Ombudet ska följa barnet genom hela processen. Det behöver säkerställas att barnet företräds av samma ombud i parallella processer, om inte det bästa för barnet är att ha olika ombud. Det behöver utredas om barnet ska ha ställning som part i mål om vårdnad, boende och umgänge. Vi behöver också systematik i hela kedjan.

Barn har rätt till information, och det är avgörande för barnets rätt till delaktighet och en prövning av barnets bästa. Det behövs dokumentation för att kunna följa utredande myndigheters resonemang. Har barnet kommit till tals, och i sådana fall hur? Vad tyckte barnet? Vad tog myndigheten fasta på när den bedömde barnets bästa? Vilken hänsyn tog myndigheten till barnets åsikt?

En fråga om våld ska alltid ställas. Kompetensen om våld behöver öka hos dem som möter barnet. Riskbedömningar måste alltid göras och dokumenteras. De professionella som möter barnen, oftast familjerätterna, måste ha rätt kompetens. Det får inte vara ett lotteri. De ska ha kunskap om barns behov,

om hur olika former av våld påverkar ett barn och hur ett barn som är inne i en vårdnadstvist kan reagera. Hur kan föräldrarnas konflikt påverka barnen? Dessa samtal måste också ske under trygga former. Då har barnen en rättssäker process i familjerätten. Bedömningar ska göras i det enskilda fallet.

Vi menar också att överrätten måste kunna återförvisa mål och ärenden till underrätt eller utredande myndighet om barnet inte har kommit till tals och barnets bästa inte har bedömts och beaktats. Vi menar också att man behöver förtydliga domstolens utredningsansvar och stärka möjligheten att ta in sakkunskap.

Därför menar vi att man behöver överväga att införa specialiserade domstolar eller avdelningar eller domare för ärenden som rör barn. Det skulle säkerställa kompetensen kring hur barnkonventionen ska tillämpas i de ärenden som rör barn. Det innebär dock inte att övriga domstolar inte ska tillämpa barnkonventionen.

Avslutningsvis har FN:s barnrättskommitté granskat Sverige, och vi fick deras rekommendationer i mars. De har också sett och lyfter allvarliga brister när det gäller barn i vårdnadstvister. De menar att Sverige behöver se över både lagstiftning och tillämpning samt säkerställa att barns åsikter beaktas i beslut om boende, vårdnad och umgänge.

Det finns många viktiga utredningar med bra förslag. Barnets rättigheter har stärkts i lagstiftningen och åtgärder har vidtagits. Men det räcker inte. Det visar många av de tragiska rättsfall som vi har sett, där barn har fått betala ett högt pris, i värsta fall med sitt eget liv. Vi har under en längre period gått igenom de barn som har dödats av sina egna föräldrar. I snitt fem barn per år dör för sin egen förälders hand, och många av dessa barn har varit del av en vårdnadstvist. Detta måste bara få ett stopp.

Jag vill avsluta med ett citat från ett barn som har upplevt våld i familjen: "För jag menar ... polisen och domstolen, de tar aldrig konsekvenserna. Det är jag som sitter med konsekvenserna av allt de gör. Och när domstolen sedan försökte tvinga iväg mig och mina syskon till honom ... jag satt ju bara där som ett frågetecken och sa: Vad är det som pågår?"

Ulrica Renström, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd: Tack för att vi har fått komma till civilutskottet och tala om dessa viktiga och angelägna frågor. Jag heter Ulrica Renström och arbetar som chefsjurist på Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Jag kommer att inleda med att mycket kortfattat beskriva myndighetens roll när det kommer till frågor som rör vårdnad, boende och umgänge och riskbedömningar. Sedan kommer min kollega Charlotta Landström, som arbetar som utredare inom dessa frågor, att ta vid och berätta mer om myndighetens arbete och något om de utmaningar som vi ser. I vår presentation förkortas Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd MFoF.

MFoF är en kunskapsmyndighet som har i uppgift att bedriva och främja ett kunskapsbaserat arbete och ansvara för kunskapsförmedling inom

familjerätt, familjerådgivning och föräldraskapsstöd. Som framgår av vår instruktion omfattar vårt kunskapsuppdrag socialnämndernas familjerättsliga ärenden om bland annat barns vårdnad, boende och umgänge. Detta gör vi bland annat genom att utfärda föreskrifter, allmänna råd, handböcker och annat kunskapsmaterial på dessa områden. Vår primära målgrupp är alltså socialnämnderna.

Charlotta Landström, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd: Av MFoF:s officiella statistik framgår att nära 6 400 barn i Sverige berördes av en vårdnads-, boende- och umgängesutredning under 2022. Även om detta var färre barn än de tre föregående åren är det alltså många barn som berörs.

Vårdnads-, boende- och umgängesutredningen är en utredning som socialnämnderna utför på uppdrag av domstol och som ska ge domstolen underlag för beslut om vårdnad, boende och umgänge. Den som utses ska ansvara för utredningen, planera arbetet och sammanställa beslutsunderlaget. Sedan ska den lämna ett förslag till beslut om det inte är olämpligt. Utgångspunkten för förslaget till beslut om vårdnad, boende och umgänge är vad som är bäst för barnet.

Inom ramen för en vårdnads-, boende- och umgängesutredning har socialnämnderna att göra en riskbedömning. En riskbedömning bygger på en sammanvägning av det material som har inhämtats i utredningen, och i riskbedömningen görs en prognos över framtida risker och konsekvenser för barnet på kort och på lång sikt. Riskbedömningen är en viktig del i bedömningen av vad som är barnets bästa. Ett förslag till beslut som lämnas till domstolen bör vara väl motiverat och beskriva vilka konsekvenser det får för barnet. Ett resonemang om vad olika alternativ kan innebära för barnet på kort och lång sikt bör alltid redovisas. Riskbedömningen är därför en mycket viktig del i utredningen.

Inom ramen för ett regeringsuppdrag tog MFoF 2018 fram ett kunskapsstöd om riskbedömningar. Till grund för handläggningsstödet utformning ligger vetenskaplig forskning med olika inriktning och ursprung. Flera bärande idéer vad gäller utredning och bedömning av risk bygger på professor Anna Kaldals – som vi har hört tidigare här i dag – forskning. Modellen i kunskapsstödet är beskriven i tre steg som innebär att utredaren behöver identifiera risken, beskriva risken och värdera risken. Kunskapsstödet ger inget fullständigt svar på hur man ska göra en riskbedömning eller en bedömning av barnets bästa, men det syftar till att underlätta riskbedömningsprocessen hos yrkesverksamma. Innehållet är ett komplement till de allmänna råden och handboken om vårdnad, boende och umgänge.

Några av de svårigheter eller utmaningar kopplade till vårdnads-, boende- och umgängesutredningar och riskbedömningar som MFoF ser är följande:

Riskbedömningar är komplexa. Det handlar om att bedöma risk- och skyddsfaktorer, både eventuella risker kopplade till tidigare händelser och situationen här och nu och framåt. Risknivån kan öka utifrån kombinationen av

olika riskfaktorer och även till viss del vara situationsbunden. Det är alltså många olika omständigheter att ta hänsyn till. Risken för barnet behöver viktas i förhållande till barnets behov av kontakt med båda sina föräldrar. Barn mår bra av och har behov av kontakt med båda sina föräldrar, men det innebär inte att det är för barnets bästa att leva med eller umgås med en förälder under alla förhållanden. Det är särskilt viktigt att i bedömningen uppmärksamma risken för våld och att den väger tungt i bedömningen.

Ärenden som gäller personer med skyddade personuppgifter är en utmaning. I dessa ärenden riskerar utredningsunderlaget och även riskbedömningen att bli mer begränsade på grund av att referentuppgifter inte alltid inhämtas, detta med anledning av att de skyddade personuppgifterna riskerar att röjas genom att referentpersonens uppgifter framgår i vårdnads-, boende- och umgängesutredningen. Denna fråga har nyligen uppmärksammats i Ds 2023:15 Fler verktyg i socialtjänsternas arbete för att förebygga brott och stärka skyddet för barn. I den har man tittat på frågan om socialnämndernas möjlighet att inhämta uppgifter från referenspersoner när skyddade personuppgifter förekommer i ärendet och hur det ska kunna göras utan att det är risk för att de skyddade uppgifterna kan röjas. Detta är en angelägen fråga. MFoF ser positivt på att frågan har utretts, och vi tittar just nu närmare på förslagen.

Det finns begränsade möjligheter att få uppgifter från referenter. Detta leder till ett begränsat utredningsunderlag. I regel inhämtas uppgifter från olika referenter i en vårdnads-, boende- och umgängesutredning. Det är den tillfrågade myndigheten som avgör utifrån sin sekretess om uppgifterna kan lämnas ut eller inte. Detta gör att det kan se olika ut när det gäller vilka uppgifter som en utredare kan få. Detta har också behandlats i den tidigare nämnda utredningsrapporten Ds 2023:15. I den finns förslag på att införa uppgiftsskyldighet från förskola och skola, vilket MFoF ser positivt på. Utredningen är dock avgränsad i frågan om uppgiftsskyldighet för hälso- och sjukvård. Men vi instämmer i den bild som utredningen har: att det är just inom det området som uppgiftsskyldigheten är särskilt angelägen.

Beslut om umgängesstöd kan tas på ett begränsat underlag. Domstolen kan fatta beslut om umgänge med umgängesstöd vid en muntlig förberedelse. Socialnämnden kan då ha inkommit med en upplysning som i regel inte innehåller något yttrande eller ställningstagande från socialnämnden. Det innebär att domstolen i det här läget inte har någon riskbedömning från socialnämnden. JO har här uttalat sig om att det kan finnas anledning att överväga om lagstiftningen i denna del behöver ändras så att socialnämnden får möjlighet att yttra sig också om lämpligheten av umgänge med umgängesstöd redan i samband med att man yttrar sig om möjligheten att tillhandahålla umgängesstödet. En sådan ordning skulle kunna bidra till att öka domstolarnas möjlighet att få bästa möjliga beslutsunderlag inför ett eventuellt beslut. I förlängningen kan det också ge principen om barnets bästa större genomslag. Detta aktualiseras egentligen i alla fall då domstolen ska fatta ett interimistiskt beslut, eftersom socialnämnden då inte har inkommit med någon vårdnads-, boende- och umgängesutredning och inte heller någon riskbedömning.

Riskbedömningar görs olika, och risknivån bedöms olika i socialnämnder och domstolar. I tidigare kartläggning av vårdnadsutredningar har det framkommit att domstolen och familjerätten värderar risker olika. Inte så sällan ställer tingsrätten högre krav på att en viss risk ska få betydelse i målet än vad utredare på familjerätten eller inom socialnämnden gör. I Jämställdhetsmyndighetens rapport Uppgifter om våld är inget undantag konstateras att socialnämnden i högre grad än domstolar genomför riskbedömningar i enlighet med lagstiftning och förarbeten. Dessa olikheter skapar en viss oförutsägbarhet på området. Det är viktigt att det finns god kunskap om riskbedömningar i hela kedjan, såväl vid socialnämnden som i domstol.

Vad gör då MFoF på området? Vi har precis påbörjat ett arbete med att revidera de allmänna råden och handboken som rör vårdnad, boende och umgänge. Och som tidigare nämnts är riskbedömning ett område som är särskilt utmanande och angeläget. Det är också ett område där det efterfrågas stöd och vägledning. I dag finns det ingen standardiserad metod såsom BBIC, som används inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård.

Frågan om standardiserad metod för riskbedömningar inom vårdnads-, boende- och umgänesområdet har behandlats vid många tillfällen tidigare. Den är mycket komplex. Det har vi hört Anna Kaldal också prata om i dag.

Inom ramen för vårt revideringsarbete avser vi att ta del av den forskning som har tillkommit på området riskbedömning.

Frågan på agendan i dag är hur det kan säkerställas att prövningen utfaller till barnets bästa när riskbedömning i fråga om våld aktualiseras i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge. Och det finns inget enkelt svar på den.

Det som MFoF kan se är att det finns behov av kompetensutveckling, både inom socialnämnderna och inom domstolen. Den stora personalomsättningen inom socialnämnderna är också en aspekt av detta med att behålla kunskap. MFoF ser också ett behov av ett tydligt regelverk som ger socialnämnderna befogenhet att inhämta ett fullgott underlag. Det finns också alltid ett behov av än mer forskning och kunskap på området.

Erik Pelling, Sveriges Kommuner och Regioner: Jag är ordförande i Beredningen för socialpolitik och individomsorg. Jag har med mig juristen Ylva Lindblom på SKR och sektionschefen för socialtjänstfrågor på SKR Åsa Furén-Thulin. Ni kan alltså ställa frågor till oss alla tre här vid frågestunden.

SKR är en intresseorganisation för Sveriges kommuner och regioner. Vi har flera uppgifter. En av dem är att försöka påverka lagstiftning och annat, eftersom våra medlemmar i verkligheten möter hur detta faktiskt tillämpas och faller ut. Vi försöker kanalisera dessa erfarenheter till er beslutsfattare här i riksdagen. Vår andra uppgift är att ge stöd till våra medlemmar – utbildningsinsatser och informationsinsatser för att de ska kunna göra ett bra jobb utifrån de lagar och regler som gäller på detta område.

Vår utgångspunkt för detta är att ta barnens egna erfarenheter på allra största allvar och att faktiskt utgå från den kunskap som finns på området.

vilken är väldigt omfattande numera. Den visar att i synnerhet för barn som faktiskt har erfarenhet av och har utsatts för våld är det extra viktigt att bli lyssnade på och att de får vara delaktiga i denna process och avgöra sin egen framtid. Kunskapen visar också att barn kan ta ansvar för sina egna upplevelser, och de är trovärdiga i det de säger redan från kanske tre års ålder. Detta är därför ingenting som man kan vifta bort, utan vi måste med alla till buds stående medel försöka hitta metoder för att ta vara på barnets bästa.

Sedan har vi förstås tagit del av de utredningar som har gjorts. Inte minst Jämställdhetsmyndighetens rapport har varit viktig i vårt ställningstagande när vi ska försöka påverka er. Och vi kan konstatera att det inte riktigt funkar så som vi tror att lagstiftaren hade för avsikt och att barnets bästa faktiskt inte tas till vara i tillräckligt stor utsträckning.

Vi ser att när det kommer till domstol är det väldigt mycket som tolkas som samarbetssvårigheter och att rapporter om våld förminskas eller omformuleras till samarbetssvårigheter mellan föräldrarna. Vi kan konstatera att man i denna kartläggning hittar brister i domstolarnas hantering, inte minst när det gäller riskbedömningar. Vi hörde i anförandet alldeles nyss här att man tycks vara duktigare på att göra riskbedömningar i kommunernas socialnämnder och att det finns olikheter här. Vi kan också konstatera att kontaktprincipen har fått lite för stor vikt och att man lägger in lite för mycket i begreppet samarbetssvårigheter. Och i sista hand är det barnen som blir lidande.

SKR är en politiskt styrd organisation, och vi försöker hitta den gemensamma linjen för alla kommuner och regioner. Det finns många olika politiska partier, och vi försöker hitta den minsta gemensamma nämnaren. Och det har inte varit särskilt svårt på detta område, utan det finns en stor enighet. Vi är eniga om att vi behöver en annan viktning. Kontaktprincipen kan inte väga fullt så tungt som den har gjort, utan risken för att barnet far illa måste väga tyngre. Och då behöver man bland annat utveckla dessa riskbedömningar.

Vi konstaterar också att det faktiskt behövs en lagändring för att säkerställa barnets rätt till skydd mot våld och annan kränkande behandling. Vi konstaterar också, i likhet med många andra, att det i hela denna kedja krävs kunskaps- och insatser för att förstå dessa mekanismer – hur barn funkar, hur våld funkar och inte minst hur dessa maktrelationer ser ut och som inte minst Jämställdhetsmyndigheten pekar på.

Här har SKR ett eget stort ansvar, eftersom våra medlemmar i allra högsta grad är involverade. Detta ansvar tar vi, och jag kommer att visa lite grann av vad vi jobbar med. Men vi vågar också påstå att det även på domstolssidan och i andra delar krävs denna typ av kunskaps- och insatser. Det är alltså inte bara SKR:s ansvar.

Men vad gör vi själva? Vi jobbar väldigt aktivt med dessa frågor. Det finns också en stor efterfrågan hos våra medlemmar. De behöver stöd och hjälp samt vägledning. Vi tar fram olika typer av skrifter och stödmaterial. Inte minst försöker vi lyfta fram goda exempel, eftersom det ser lite olika ut i kommunerna när det gäller hur de jobbar, vilka metoder de tillämpar och hur framgångsrika

de har varit. Och vi försöker hela tiden vaska fram de bästa i klassen och lyfta fram dem och se till att det blir positiva ringar på vattnet.

Detta är information som ni förstås hittar på SKR:s hemsida och som vi hela tiden försöker utveckla.

En annan stor satsning som vi jobbar med nu är en satsning inom kvinnofridsområdet för att lyfta fram dessa frågor och för att ge både kommuner och regioner ett ännu bättre stöd, så att de i sin tur ska kunna stödja våldsutsatta och deras barn. Vi tar fram filmer och andra lite mer lättillgängliga material för att man ska kunna ta till sig av denna information snabbt och enkelt. Vi är också medvetna om att våra socialnämnder och socialtjänster har annat att göra och att de har en pressad arbetssituation. Och det finns väldigt mycket information och kunskap där ute, men det är inte alltid lätt att ta till sig den och hitta det allra viktigaste. Därför försöker vi förstås sortera och göra detta så lättillgängligt som möjligt.

Vi gör också stora utbildningssatsningar. Vi utbildar bland annat 2 500 barnrättsstrateger, och vi anordnar olika typer av utbildnings- och påverkanskonferenser. Och jag vill också göra lite reklam för den barnrättskonferens som vi ska ha i mars nästa år.

Detta var i korthet SKR:s linje, vad vi gör och vilken hållning vi har i dessa frågor. Vi ser fram emot den fortsatta diskussionen och frågorna. Och då har jag, som sagt, med mig fler från SKR som kan berätta mer om kommunernas arbete.

Ordföranden: Vi är nu klara med den första delen av det offentliga sammanträdet och ska ta en paus. Efter pausen ska utskottets ledamöter få möjlighet att ställa frågor.

Detta har varit väldigt intressant. Och under pausen kan vi förhoppningsvis reflektera över detta. Om det finns tid efter ledamöternas frågor kommer vi också att låta er som har hållit anföranden här att ge ytterligare kommentarer om ni har någonting att tillägga.

Med detta sagt ajourneras civilutskottets offentliga sammanträde till kl. 10.35.

Ordföranden: Välkomna tillbaka! Jag vill passa på innan vi börjar på andra delen av det offentliga sammanträdet att välkomna er som sitter uppe på läktaren.

Jag tror att vi alla blev förtvivalade när vi läste om Tintin. I dag vill jag hälsa särskilt välkommen till Tintins mamma, som sitter på läktaren som representant för Lex Tintin-föreningen. Hjärtligt välkommen till civilutskottets offentliga sammanträde!

Vi ska nu gå över till frågestunden. Ledamöterna kommer att få ställa sina frågor i partistorleksordning. Ledamöterna ställer sina frågor från bänken de sitter i, och svaren ges från bänken. För att ge utrymme för så många frågor och svar som möjligt vill jag påminna alla ledamöter om att formulera sina

frågor kort och koncist. Vi är politiker, vi gillar att prata mycket och länge, men vi får försöka hålla det kort och koncist så att fler får möjligheten att ställa frågor.

I den första frågerundan får frågan inte överstiga en och en halv minut. Kompletterande följdfrågor får ställas på högst en halv minut. I nästa frågerunda får varje fråga uppgå till högst en minut.

I mån av tid kommer vi när ledamöterna har fått möjlighet att ställa frågor att öppna upp så att ni kan komma in och kommentera om ni har tillägg.

Laila Naraghi (S): Ordförande! Jag vill tacka alla medverkande.

Vi socialdemokrater tog initiativ till detta sammanträde i uppföljningsgruppen, och vi är tacksamma för samsynen som finns bland alla partier i dessa frågor och att vi gemensamt prioriterar dem i och med det här sammanträdet.

Barn ska inte tvingas till umgänge när risk för våld föreligger. Barnens rätt ska gå före föräldrarnas, som statsministern sa förra veckan. Men fagra ord räcker inte. Det gäller att gå från ord till handling, också inom familjerätten.

Min fråga är till rådman Rosenmüller och professor Kaldal. Vilka lagändringar krävs för att domstolarna ska ha redskap och rekvisit att inte döma till ensamt, oövervakat umgänge när exempelvis socialtjänsten konstaterat att risk för våld föreligger?

I vintras mördades Tintin, åtta år, i Luleå av sin pappa under umgänge. Trots hans rädsla och mammans varningar och trots att alla visste att han hade utsatts för våld och att risk för nytt våld förelåg tvingades han till umgänge.

Tintins mamma, Sanam, är som sagt med oss på läktaren i dag. Vi var flera partier som träffade henne i går. Hon kämpar för att inga fler barn ska tvingas till umgänge så som Tintin tvingades. Det var inget isolerat fall. Många barn tvingas varje vecka till umgänge där risk för våld föreligger. Hennes arbete är allas vårt arbete.

Det vore bra att få råd om hur lagen behöver ändras så att domstolarna får de redskap som krävs, för det som sker i dag när barn tvingas till umgänge så här är inte lagstiftarens intention.

Anna Kaldal, Stockholms universitet: Man brukar säga att utfallet i en riskbedömning inte nödvändigtvis säger om riskbedömningen var rätt eller fel. Vi vet inte hur utfallet blir. Men, som jag sa, vissa riskbedömningar är lättare än andra.

I fall där det finns uppgifter av den allvarliga karaktär som vi är inne på kan man säga att riskbedömningen är lättare på ett generellt plan. Men det som en domare ställs inför är att ta ställning till risknivån, och där är lagen otydlig. Vi vet att vi ska göra en riskbedömning, men hur allvarlig ska risken vara? Vilka situationer ska vi acceptera? Den frågan är rättslig; den är normativ. Den är svår därför att lagen är otydlig.

Men jag skulle vilja säga att även om man i ett fall bedömer att risknivån inte är uppnådd kan man ändå säga så här: Barnet ska inte ha kontakt med den

här föräldern, för det finns så många riskfaktorer. Vi kan inte riktigt bedöma risknivån, men vi tycker ändå att det inte är förenligt med barnets bästa.

Jag skulle alltså vilja säga att lagen redan har gett domaren det här utrymme. Men riskbedömningar är svåra, och risknivån är otydlig. Det är mitt enkla, korta svar på den frågan.

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Jag håller med Anna Kaldal. De lagar som behövs finns nog redan där.

När det gäller det här specifika fallet kan inte jag alla detaljer i det. Sedan har jag såklart tagit del av alla nyheter om den här historien. Mina djupaste sympatier.

Jag tänker återgå till att på tingsrätterna är de här målen i mångt och mycket tvist mellan föräldrar. Sedan finns de materiella reglerna, som säger hur vi ska göra de här riskbedömningarna.

Jag vet som sagt inte hur det var i det här målet, men är det så att det inte påstås till exempel olämplighet med risk för att barn far illa kan det hända att tingsrätten konstaterar att ingen gör gällande det.

Jag vet att det fanns upplysningar i medierna om att pojken Tintin hade uttryckt att han var rädd. Då kan det tänkas att det hade funnits anledning att ta upp den frågan och reda ut den. Men det är som sagt en tvist, och är det så att flera omständigheter är ostridiga mellan föräldrar och det inte finns något annat som man noterar särskilt som tas upp kan det hända att domaren accepterar det och går vidare. Jag vet som sagt inte hur det var i det här fallet, men reglerna finns redan där.

Jag vill också återgå till det jag berättade inledningsvis om hur våra regler säger att vi ska jobba med tvister och med omständigheter som är ostridiga och omständigheter som är tvistiga. Det är ingen hjälp i det här fallet, såklart, men det är mitt svar.

Laila Naraghi (S): Tack för svaren och för era föredragningar!

Våld kan ju se olika ut – psykiskt, fysiskt, sexuellt, försummelse och så vidare. Alla former är skadliga för barn.

Enligt Socialstyrelsen kan våld handla om brottsliga gärningar samt även handlingar som enligt lagstiftningen inte är brott men som sammantaget kan skapa ett mönster av utsatthet.

Enligt Socialstyrelsen kan kommuner behöva ta hänsyn till kränkningar som inte är brott för att våldsutsatta barn ska få stöd. Vilka lagändringar krävs för att även domstolarna ska beakta allt våld mot barn, oavsett form, när de dömer?

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Det är svårt att direkt svara på din fråga vilka lagändringar som krävs. Det vet ju ni hur lagändringar går till, det vill säga att man tittar på och utreder specifika frågor. Därför tycker jag att det

är bra att vi samlas så här i dag, många av oss som jobbar med de här frågorna, och kan se vad vi behöver lyfta upp.

Särskilt Anna Kaldals exempel här verkar spännande att titta på. Hur kan man hjälpa de här barnen i ett mycket tidigare skede? Det tror jag personligen på.

Mitt svar på din specifika fråga blir nog samma som tidigare – kränkande behandling behöver inte vara brottslig men är ändå kränkande och nedvärderande och skadlig för barn. Är det så att en förälder visar sig utöva sådan behandling mot ett barn tänker jag att jag och mina kollegor skulle säga att det finns risk för att barnet far illa. Steget dit handlar om frågorna som jag tog upp om att vi måste få det utrett att det finns omständigheter som tyder på att det är så här och riskbedöma den situationen. Men skulle man komma fram till att det finns omständigheter där barn utsätts för kränkande behandling hos en av föräldrarna kommer varken jag eller någon av mina kollegor, skulle jag med säkerhet vilja säga, att döma barnet till umgänge med den föräldern.

Jag vill som sagt poängtera att det inte är så att vi skulle sitta och konstatera hög risk för våld och ändå säga att barnet ska åka och träffa föräldern. Det skulle ingen domare säga, utan det är steget dit som är det svåra. Med det sagt har jag full respekt för att det inte är ett vattentätt system – tyvärr.

Martin Westmont (SD): Ordförande! Jag vill också ta tillfället i akt att tacka alla som deltar på det här sammanträdet, inte minst för att de lyfter fram barnperspektivet.

Jag har en fråga till Elisabeth Dahlin på Barnombudsmannen som handlar lite om just barnperspektivet.

Vi har ju lyssnat på några föredrag som har tagit upp problematiken när barn används som ett redskap i ett maktspel mellan två föräldrar. Du nämnde kortfattat i ditt anförande vikten av att barn får ett eget ombud. Kan du inte berätta lite mer om vikten av det – vad skulle vi kunna uppnå genom att barnet får ett eget ombud?

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Tack för frågan!

En grundläggande fråga är faktiskt synen på barn som kompetenta rättighetsbärare – att det som barn berättar faktiskt betyder något.

Hade man gjort samma bedömningar om det varit en vuxen? undrar vi ibland när vi tittar i familjerätten. Och vilka krav ställer vi på barns berättelser? Dem måste vi ju ta på allvar.

Sedan är det ju det att barn är väldigt lojala med sina föräldrar. Är det synd om pappa? Är det synd om mamma? Hur kan man liksom hitta ett sätt att samtala med barnen i familjerätten?

Där kan ett eget ombud som inte samtidigt representerar någon av föräldrarna vara väldigt viktigt för att kunna lyssna in barnet. Det är ju inte säkert att barnet där och då i familjerätten får med allt det vill säga. Vi vet från barn att det är svårt att berätta om svåra saker. Barnet kanske kommer på något efter

ett tag, senare, som kanske är väldigt viktigt. Då skulle ett eget ombud kunna lyfta ansvaret från barnet.

Som det nu är kan dessutom föräldern stoppa att barnet kommer till tals över huvud taget. Det är alltså viktigt att barnet får ett eget ombud och ses som en part eftersom vårdnad, boende och umgänge berör barnet i allra högsta grad.

Martina, vill du lägga till något?

Martina Blombergsson, Barnombudsmannen: Vi har ju under åren träffat väldigt många barn som har befunnit sig i infekterade vårdnadstvister där man också utsatts för våld. Precis som Elisabeth säger handlar det mycket om synen på de här barnen som rättighetsbärare och om att ta deras berättelser på allvar.

Vi har hört så många berättelser från barn om de här konstiga förväntningarna som vuxna har på vilka ordval man använder. Använder man för bra ord är det fel – det här har din mamma eller pappa sagt. Använder man inte bra ord kan det inte heller användas. Vilka förväntningar har vi på de här barnen? Det är återigen kopplat till kunskapen. Det behövs flera kunskaper i det för att kunna bedöma barnets bästa men också barns grundläggande behov, hur barn påverkas av föräldrars konflikt – och framför allt, som också Laila nämner, det här med psykiskt våld. Tittar vi på de dödsfall som varit den senaste tiden ser vi att det också varit psykiskt våld före själva dödsfallet. Det är jätteviktigt att det också tas på allvar.

De här ombuden är också något som barn själva har efterfrågat i våra samtal med barn för att försäkra sig om att det som de berättar faktiskt kommer upp till domstolen. Många barn berättar om de här mellanhänderna. Vad händer med det jag säger? Man kanske inte har förstått syftet med familjerättens möte. Man kanske har suttit där i 15 minuter, och på 15 minuter förväntas man skapa en relation till den här personen och sedan dessutom berätta om fruktansvärda saker som man har varit med om.

Precis som Elisabeth säger kan man också efter ett möte komma på att just det, det här kanske man skulle ha berättat. Men man kanske inte kände att man hann det. På vilket sätt skapar vi barnanpassade former som ger barn förutsättningar att komma till tals? Vår erfarenhet är att barn vill komma till tals, men det är vi vuxna som måste se till att det görs på rätt sätt.

Ordföranden: Ifall ni undrar varför jag ber om namnet på varje person som svarar: Det är för att sammanträdet nedtecknas och protokollförs. För att underlätta för dem som gör det är det bra om ni säger vad ni heter.

Martin Westmont (SD): Tack så mycket för svaret! Jag har en följdfråga.

Vissa kommuner jobbar ju mycket med en särskild stödperson till barn. Jag skulle vilja veta lite om hur ni ser på det – är det en tillgänglig åtgärd, eller bör man alltid sträva efter att barnet så fort som möjligt ska få ett eget ombud vid den här sortens tvister?

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Det är ett bra steg på vägen att barnet får en stödperson, men återigen: Vet barnet vad den personen kan göra och vilka befogenheter den har? Hur bygger man en relation? Förstår barnet vad de här samtalen innebär? Vad jag vet har det inte utvärderats.

Därför tror jag att det skulle vara tydligare med ett eget ombud där barnet får information och förstår att den här personen bara ska säga det barnet vill. Det kan ju vara så att det finns saker som barn är väldigt rädda för att säga när det gäller föräldrarnas tvist – förekomst av våld, rädslor eller något annat. Då kan ett ombud lyfta ansvaret från barnet.

En stödperson kan vara bra, men jag tror att ett ombud är starkare och ger barnet en starkare ställning.

Ellen Juntti (M): Tack för all information!

Tidigare har jag jobbat som polis i Göteborg. Jag har utrett grova kvinnofridskränkningar, och jag har förhört otaliga kvinnor som har berättat om våld i hemmet – hur de har blivit misshandlade i många år av mannen de bor ihop med.

Det är väldigt vanligt att de två dagar efter förhöret ringer och säger att de tar tillbaka sina uppgifter, att allt var en missuppfattning eller att de har hittat på eller vad det nu är. Sedan flyttar de tillbaka till mannen, och då måste barnen följa med.

Jag har blivit upprörd ganska många gånger när det har hänt, så jag har ibland ringt till socialtjänsten och frågat vad de gör för de här barnen. Då har jag fått svaret: Nämen nu är det bra. Då säger jag: Nej, årtal av misshandel fixar sig inte på två dagar så att det är bra nu. Vad tänker ni göra? Nej, då har de släppt det. Det tycker jag är riktigt dåligt.

Vad är det för regler som gäller för just de här barnen när det gäller vårdnad och boende när föräldrarna är eniga men socialtjänsten vet att det har pågått misshandel i hemmet i årtal? Vad gör man för dessa barn? Vad är det som gäller?

Åsa Furén-Thulin, Sveriges Kommuner och Regioner: Familjerätten behöver tydliggöra och göra en anmälan till socialtjänsten om det inte finns en utredning på det.

Här är det barnens behov som ska stå i centrum. Jag är väldigt ledsen att du har bemötts som du har, för här måste man utreda barnens behov i första hand. Barnet behöver skydd när den vuxna väljer att gå tillbaka. Det är det man behöver titta på och utreda, och då är det sociala barn- och ungdomsvården som behöver göra det.

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Jag vill bara passa på att säga vad som gäller om föräldrarna kommer överens igen om till exempel vårdnad, boende och umgänge.

Det är ju så att när tingsrätten ska döma enligt en överenskommelse måste vi ta ställning. Är det här till barnets bästa? Då kan det finnas situationer på domstolen där man kan se i tidigare domar och annat att här behöver man ta in utredning om de vill ha en dom. Då gör man det, och då kommer det till socialtjänstens kännedom att föräldrarna vill fördela vårdnad, boende och umgänge på ett visst sätt. Men är det så att de inte vill ha en dom från tingsrätten kan de själva komma överens om hur de ska göra med barnen, och då blir det en fråga för socialtjänsten.

Dagen efter en dom kan föräldrarna komma överens. Är det en dom har de ju ofta inte kommit överens, men för det fall att de skulle göra det trumfar deras överenskommelse en eventuell dom från tingsrätten när det gäller vårdnad, boende och umgänge. Det kan vara bra att ha med sig, tänkte jag.

Anna Kaldal, Stockholms universitet: Jag skulle säga att den fråga du lyfter fram är en av de absolut mest utmanande när det gäller de här familjerna och de här barnen.

En överenskommelse, en samförståndslösning mellan föräldrarna, är kanske inte alltid det som är bäst för barnet. Det har gjorts studier utomlands där man har kunnat se att just när det gäller överenskommelser lyssnar man ännu mindre på barnen. Man tänker någonstans att nu är föräldrarna överens; då behöver man inte prata med barnet. Det finns också studier där man har intervjuat barn och de har sagt: Men jag hade också en åsikt om den här överenskommelsen.

Det finns alltså riskfaktorer kring att vi hanterar detta inom ramen för tvistemål och att vi tänker att är det en överenskommelse är det bra. Barn har också behov av och rätt att ha synpunkter på de här överenskommelserna, inte minst när det finns misstankar om våld och övergrepp i familjen.

Nu blir det så att det blir en fråga för socialtjänsten, och vi vet ju att socialtjänsten har begränsade möjligheter att gå in i en familj där det inte finns indikatorer, där familjen har slutit sig. Jag skulle säga att det här är en av utmaningarna, och därför tänker jag att man nog skulle behöva se över vilka möjligheter man har att gå in och verka i familjer där vi haft uppgifter om det, där familjen sluter sig men det finns uppgifter om våld och övergrepp.

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Jag vill passa på igen och bara säga att det inte är så att tingsrätten i de här fallen resonerar att det här är bra. Jag ville bara visa på att tingsrätten kan ha fattat en dom, men dagen efter kan föräldrarna ändra sig så som du talade om. Det ser inte tingsrätten – vi har ingen uppföljning av det här, utan då går det över till socialtjänsten.

Jag vill berätta om en möjlighet som finns i tingsrätten. Den används väldigt sällan. Finns det fall där man ser att ingen av föräldrarna förefaller lämplig som vårdnadshavare för barnen, då kan tingsrätten på eget initiativ lyfta upp frågan om en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Det har jag gjort i ett fall, som handlade om en mamma som var häktad för försök till mord och dömd i tingsrätten. Det var överklagat till hovrätten. Pappan var hemlös och missbrukare och gick inte att få tag i. Då fick socialtjänsten komma in och föreslå en annan lämplig vårdnadshavare för den pojken. Men det används inte ofta, och då är det i sådana här extrema situationer. Det är min erfarenhet.

Ellen Juntti (M): Tack för svaret! Problemet här var ju att socialtjänsten visste men valde att inte föra det vidare. Det borde man ha gjort, anser jag.

En annan fråga handlar om det tragiska som hände ”Lilla hjärtat”. Det var ju förfärligt.

Om det stämmer som skrivits i medierna kom inte de biologiska föräldrarna på kallelser till BVC. Hade de gjort det hade personal där förhoppningsvis sett att flickan for illa.

Min åsikt är att man ska göra kontrollerna på BVC obligatoriska. Vad tycker ni?

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Väldigt bra fråga! Just familjer som inte dyker upp på BVC och på de obligatoriska tandkontrollerna är något väldigt problematiskt. Under barnets första tre år är barnet väldigt mycket inom familjens hägn, så att säga, innan barnet kommer in i förskolan om det över huvud taget kommer dit.

Vi kartlade det här i vår årsrapport i år. Jag kan verkligen rekommendera den. Vi började titta på det här att BVC är frivilligt och att det är väldigt olika hur rutinerna ser ut om föräldrarna inte dyker upp på BVC eller säger att de är utomlands eller i en annan kommun. Det är ungefär 10 procent av barnen som inte dyker upp på den obligatoriska tandkontrollen, och vi vet inte hur många som inte dyker upp på BVC. Här skulle man tidigt kunna upptäcka både försummelse och våld och barn som är i riskzonen.

Vi behöver stärka samhällets skydd för de här barnen och upptäcka barnen på ett tidigt stadium.

Åsa Furén-Thulin, Sveriges Kommuner och Regioner: Precis som Elisabeth säger är det jätteviktigt att man kommer in tidigt här. BVC gör tyvärr för få anmälningar, skulle jag vilja säga. Det är oftast när barn kommer in på dagis eller skolan som anmälningarna börjar komma in. Kunde man börja titta strukturerat på det här tidigare skulle det vara så mycket bättre.

Man behöver ju inte göra det genom en anmälan. Man kan också motivera föräldrarna genom en ansökan.

Ordföranden: Nu är det Vänsterpartiets tur, och då passar jag på att ställa en fråga till Barnombudsmannen. I ditt uppdrag som barnombudsman, är det din bedömning att barnkonventionen tillämpas i tillräckligt stor utsträckning i

Sverige? Tar domstol och socialtjänst barnens rätt, barnens bästa och barnens åsikter i beaktande i tillräckligt stor utsträckning?

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Det är viktigt att barnkonventionen har blivit svensk lag, men vi ser stora brister i implementeringen. Det handlar väldigt mycket om att få rutiner på plats. Mycket av lagstiftningen är bra. Men när det sedan gäller tillämpningen, till exempel i kommunerna där de flesta beslut kring barn tas, finns det då rutiner i alla ärenden som rör barn? Det kan vara LVU-ärenden, vårdnad, boende och umgänge eller andra typer av ärenden. Har barnet kommit till tals? Vad tyckte barnet? När det gäller att dokumentera detta och sätta spår på papper hur bedömningen av barnets bästa gjordes ser vi att det krävs mycket jobb för att få in dessa rutiner. Det ska vara en självklarhet att det dokumenteras, för då kan man också följa det.

När det gäller domstolarna ser det väldigt olika ut. Vi har länge velat att Domstolsverket också ska ingå i det så kallade kunskapslyftet kring barnkonventionen, för det är i domstolen de svåra fallen hamnar. Hur gör man då en bedömning av barnets bästa? Vilken typ av dokumentation kan domstolen kräva? Om inte familjerätten har gjort ett ordentligt jobb ska man kunna återremittera.

Mycket har skett, och det finns en väldig vilja, inte minst i kommuner, regioner och myndigheter, att jobba med barnkonventionen. Men rutinerna har inte satt sig.

Sist men inte minst när det gäller domstolar och domar: Vi har en rättsdatabas. För alla nya lagar ska tillämpningen testas, och det är inte så många domar som har fallit än när det gäller tolkningen av barnkonventionen. Det är viktigt för att kunna ge vägledning till kommuner, regioner och myndigheter och deras jurister. Men det går ganska långsamt med prövningar när det gäller barnkonventionen gentemot andra lagar, men vi ser fram emot att det blir fler domslut som kan ge vägledning.

Anna Kaldal, Stockholms universitet: Låt mig understryka en sak som Barnombudsmannen sa. Man pratar om principen om barnets bästa, om tolkning och innehåll och hur man bedömer i det enskilda fallet. Inom forskningen har det också lyfts fram att principen om barnets bästa i stor utsträckning kan användas som ett tillvägagångssätt. Det säger Barnrättskommittén också. Vad menar jag med tillvägagångssätt? Jo, bland annat det du var inne på, det vill säga att för att kunna bedöma vad som är barnets bästa måste man utreda, dokumentera, göra en konsekvensanalys, väga in de alternativ som finns och ta in barnets åsikt. Det är tillvägagångssättet. Vad utfallet sedan blir är en annan sak. Men att åtminstone använda sig av principen som ett tillvägagångssätt är ett direkt budskap från barnkonventionen till alla beslutsfattare.

Ordföranden: Jag har en följdfråga. Under pausen pratade vi bland annat om att det görs olika bedömningar beroende på vem utredaren eller handläggaren är. Hur hittar vi ett standardsätt att göra korrekta bedömningar så det i liknande fall inte görs olika bedömningar som leder till olika beslut?

Vad behöver vi göra? Hur kan vi komma runt detta?

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Tack för en väldigt viktig fråga! Hur säkrar vi kompetensen hos de personer som ska bedöma barnets bästa och kunna förstå hur ett barn som är utsatt för våld reagerar och beskriver en svår situation? Ett förslag, utöver att barnet kan ha ett eget ombud som kan hjälpa till, är att utreda specialdomstolar i barnärenden eller avdelningar där personer är särskilt utbildade för att kunna lyssna till barn och ta till sig väldigt svåra saker som barn säger.

Vi har också tittat på att det kan finnas behov inom socialtjänsten av personer som har särskild kompetens och som över tid kan prata med barnen. Vi hör nämligen från barn att det byts personal hela tiden när man behöver bygga en relation med någon. Barnen ska kunna ha en kontinuerlig kontakt med någon som kan lyssna in och har utbildning i hur man för öppna samtal med barn.

Det här är två områden där vi ser att det behövs kompetens, och det behöver utredas om det behövs särskilda domstolar.

Martina Johansson (C): Jag tackar för bra dragningar och vänder mig till Erik Ulnes från Rädda Barnen, som är en av barnrättsorganisationerna här i dag. Att barnrättsperspektivet behöver stärkas är vi helt överens om, men det finns olika tankar om hur och med vad. Är det genom en eller flera lagstiftningsändringar? Är det genom arbetssätt och metoder för att kunna göra bra bedömningar? Det finns många olika idéer om vad vi ska göra för att stärka barns rättigheter och för att färre barn ska behöva bo eller umgås med en olämplig förälder. Kan du ur ett barnrättsperspektiv ta fram ett exempel på något vi kan göra på kort sikt respektive något vi kan göra på lång sikt för att börja göra skillnad där vi står i dag? Allt går ju inte att göra på en gång.

Erik Ulnes, Rädda Barnen: Jag tackar för frågan. På kort sikt: En aspekt som har lyfts fram här i dag, bland annat av Barnombudsmannen, är att barn ska få rätt till egna juridiska ombud i dessa processer.

Som föräldrabalken är uppbyggd i dag kan vi göra mycket för att stärka familjerätten och kunskap hos domstolarna. Men till syvende och sist hamnar barnen i civilrättsliga tvister där vårdnadshavare ett står mot vårdnadshavare två, och mitt emellan står barnen. Här behöver det finnas en vuxen som kan säkerställa att barn får komma till tals och får ett meningsfullt deltagande. Det innebär att barn ska få information om varför de ska prata och information om processen anpassad till barnet. De ska ha rätt att komma till tals men också rätt att tacka nej till det och få återkoppling på vad som sedan sker. I dag är det en

enorm ansvarsdiffusion när det gäller vem som ska säkerställa det och vem som kan driva barns frågor. I stället blir det en konflikt driven process mellan vårdnadshavare, och vi känner alla till vilka effekterna av det kan bli.

Att utreda detta och visa på enighet i att vi kan lyfta fram barnets ställning som rättighetsbärare i dessa frågor genom att ha någon som driver det åt dem är på kort sikt oerhört viktigt.

På lång sikt behöver vi göra en översyn av föräldrabalken. Det finns många aspekter som utgår från föräldrar snarare än barn och som inte utgår från barns behov. Det står om barnets behov av nära och god kontakt med båda sina föräldrar, men barn har inget allmängiltigt behov av denna kontakt. Därför har barn rätt till en bedömning av vad som är barnets bästa. Föräldrabalken utgår också från att båda vårdnadshavarna vill sina barns bästa och kan driva det, men i dessa konflikter är vårdnadshavarna tyvärr inte riktigt kapabla till det. Det kan behövas barndomstolar, men det behövs också en översyn av föräldrabalken för att säkerställa att den utgår från barns bästa.

Martina Johansson (C): Tack för svaret! Jag har en följdfråga till SKR. Barnombudsmannen sa att det är ett lotteri vilken familjerätt man hamnar i. Jag tolkar det som att det inte är tydligt hur man ska utreda, dokumentera och göra konsekvensanalyser. SKR är bra på att ta fram goda exempel. Om man har en evidensbaserad metod för allt man behöver, skulle vi då kunna peka på 290 kommuner och säga ”så här ska ni göra” i stället för att ha råd och stöd för olika metoder? Alltså skulle en eller kanske två metoder kunna gälla?

Åsa Furén-Thulin, Sveriges Kommuner och Regioner: Det är en klok aspekt. Det är våra myndigheter som i första hand ska ge råd, stöd och metoder. Om de är evidensbaserade metoder vill vi också sprida dem. Men ofta saknas evidens, och då behöver vi hjälpa kommunerna att hitta bästa praxis. Just nu har vi en barnrättsjurist hos oss, och hon är väldigt tydlig med vad som är det bästa. Vi har precis gett ut en skrift om hur vi ska jobba med barnens rätt i bland annat familjerätsfrågor. Vi gör det alltså och mer nu än tidigare.

Vi har ju familjerätten med oss här. Skulle inte de också kunna få komma till tals och berätta hur de jobbar?

Anna Örjebo, Familjerättssociomernas Riksförening: Vi har olika kunskapsstöd som vi använder oss av i riskbedömning, skyddsbedömning och analys, dels ett från MFoF, dels ett i Stockholms stad, där jag jobbar. Vi har haft utbildningar på både nationell nivå och arbetsplatsnivå. Vi arbetar ständigt med detta, till exempel genom kollegial granskning, alltså hur olika kollegor i olika kommuner skriver. Det pågår en ständig kunskapsutveckling och kunskaphöjning i dessa frågor. Det är ett relativt nytt arbetssätt, och det är grannlaga och svårt att få fram det man ser och vill förmedla. Det handlar om svåra bedömningar som ska ligga till grund för ett viktigt förslag till beslut.

Åsa Furén-Thulin, Sveriges Kommuner och Regioner: Små kommuner som har sällanärenden behöver gå ihop med andra kommuner och ha avtalssamverkan så att de bildar kluster av familjerätter där kommuner samarbetar med varandra. Vi jobbar hårt för att det ska bli så på flera ställen i Sverige. Att jobba med sällanärenden är svårt, och då görs lite olika bedömningar. Stockholms stad har enorma resurser medan lilla Bjurholm har mindre resurser.

Laura Korhonen, Barnafrid, Linköpings universitet: Martina Johansson efterfrågade evidensbaserade metoder för riskbedömning. Jag vill problematisera detta med riskfaktorer och riskbedömningar. Riskfaktorer är faktorer som finns innan något händer, i detta fall en våldsutsatthet. Det innebär att de faktorer vi har mest kunskap om är ålder och kön, och det kan vi inte göra så mycket åt. Sedan finns det riskfaktorer som gäller på gruppnivå, som adverse childhood experiences, men vi vet inte om det är relevant på individnivå. Ytterligare en sak är riktningen på risken, om den ökar eller minskar. Vad är det risk för, att barnet blir utsatt för våld, att barnets bästa inte säkerställs eller att barnets umgänge med föräldrarna inte blir bra och säkert? Vad menar vi egentligen?

Detta gör att det blir väldigt abstrakt. Jag skulle gärna se att man pratar mer om hinder, vidmakthållandefaktorer och möjliggörare mot målsättningen att umgänget med föräldrarna ska vara säkert och för barnets bästa. Det innebär att man ska jobba aktivt för att skapa förutsättningar. Men ibland finns det alldeles för många hinder. Man har provat olika saker men vågar sedan konstatera att det inte är realistiskt att barnet här och nu umgås med sin förälder. Man har provat många gånger, och efter det måste man fatta ett beslut om att det inte går här och nu.

Ett ytterligare problem är att vi här pratar om *en* bedömning även om det handlar om många bedömningar. Det kan vara många år, och som professor Kaldal påpekade kan det vara hela barnets liv. Det måste finnas ett system där man kan återkomma, göra nya bedömningar och jobba aktivt.

Det behövs specialiserade domstolar och specialiserade enheter inom socialtjänsten med större kunskap och kompetens och där man hanterar en viss volym av ärenden så att man ser olika nyanser och även kan följa upp. Det behövs också en påbyggnads- och specialiseringsutbildning för de socionomer som jobbar med dessa frågor så att de kan inrikta sig på barn- och ungdomsfrågor. Det finns redan nu mycket i läroplanen, men frågor om psykisk ohälsa får inte det utrymme som skulle behövas för att man ska ha en reell möjlighet att ansvara för sådana här ärenden. I hälso- och sjukvården sätter man inte en AT-läkare att göra en hjärtoperation, utan för det krävs specialistkompetens. Jag tror att detta skulle vara ett sätt att öka status, höja lönen och göra det attraktivt att jobba med dessa superviktiga frågor.

Fredrik Malmberg, Institutet för mänskliga rättigheter: Jag var särskild utredare för utredningen En uppväxt fri från våld, är numera direktör på Institutet

för mänskliga rättigheter och var tidigare barnombudsman i åtta år, så jag har bakgrund i frågan.

Jag tycker att frågan om hur man kan säkerställa att en god metodik sprids och används mer konsekvent är väldigt intressant. Låt mig zooma ut lite. Genom åren har jag varit på ett antal liknande hearingar som denna. Det är ett bra initiativ av civilutskottet och tidigare även av justitieutskottet och socialutskottet. Det blir mycket fokus på åtgärder, och jag känner igen flera av dem. Ett eget ombud för barn var aktuellt i diskussionen redan för 15 år sedan, och det vore givetvis bra om det genomfördes. Men jag vill varna för att man kan fastna i att bara göra olika reformer. Tidigare i dag har vi hört att reglerna redan finns men inte följs, att rutinerna inte satt sig och att det görs olika bedömningar beroende på handläggare, vilket gör det till ett lotteri.

Detta är ganska symtomatiskt, och det var detta utredningen En uppväxt fri från våld tog fasta på. Det räcker inte att göra en stor åtgärds katalog, även om också vi hade 59 förslag på skarpa åtgärder, utan det måste byggas en systematik över tid för hur man jobbar med frågan om våld mot barn. Man måste se det omfattande problem det är. Det är ett folkhälsoproblem eftersom oerhört många barn är utsatta. Man måste systematiskt från regering och riksdag hitta en strategi och peka ut en särskild myndighet som har ansvar att driva arbetet framåt: vi pekar på Folkhälsomyndigheten. Man behöver ge uppdrag till ett antal myndigheter att samverka med Folkhälsomyndigheten: vi pekar på 27 stycken. Strategin måste hänga ihop hela vägen ned till kommunerna, där jobbet ska göras. Det kan inte vara upp till en enskild kommun eller enskild handläggare att hitta greppen, utan det måste finnas en systematik i hur man jobbar med detta och med kunskaps- och metodutveckling.

Jag hinner inte dra hela utredningen, men den finns tillgänglig att läsa. Remissvaren har precis kommit in, och de är väldigt positiva. Det finns alltså ett behov av att bygga en systematik över tid när vi jobbar med denna fråga; då tror jag vi kommer längre. De enskilda förslagen behöver också genomföras. Men det räcker inte som lagstiftare att klubba en lag i bordet, för vi ser att om kunskap och metodik inte finns kommer lagen ändå inte tillämpas på rätt sätt.

Lena Ag, Jämställdhetsmyndigheten: Låt mig understryka det som Fredrik Malmberg och andra har sagt om det viktiga i att se hela kedjan. Jag förstår att politiker har behov av att kunna lägga fram konkreta förslag; det är ju er uppgift. Men liksom många andra vill jag lyfta fram den kartläggning vi gjorde på uppdrag av regeringen av hur våld beaktas i mål om vårdnad, boende och umgänge, som ni ju känner till. Även vi kom med en åtgärds katalog, med 13 förslag och rekommendationer till regering, domstolar och andra berörda aktörer. Även vi tog upp att det gamla förslaget om behovet av ett ombud för barn behöver utredas vidare.

Jag vill också lyfta fram det Anna Rosenmüller tog upp om begränsningar av hur ofta man kan väcka talan om vårdnad, boende och umgänge. Centerpartiet frågade vad som kan göras på kort och lång sikt, och här kan man hitta

både och. Metodutveckling av domstolens riskbedömningar har nämnts, och man kanske behöver förtydliga i lagstiftningen när det är olämpligt att verka för och fastställa överenskommelser i sådana här fall, till exempel att överenskommelser bör fastställas restriktivt i mål där det framkommer uppgifter om våld eller andra övergrepp. Alla har i princip tagit upp behovet av utbildningsinsatser, till exempel både Anna Rosenmüller inledningsvis och Barnombudsmannen. Det finns alltså en samstämmighet. Även i utskottet verkar det finnas en samstämmighet, och det är väldigt viktigt för att kunna driva dessa frågor framåt.

Jag har med mig Mikael Thörn, som har suttit i Fredrik Malmbergs utredning och är en av de främsta experterna på våld mot barn i Sverige. Vill du tillägga något nu när du har chansen?

Mikael Thörn, Jämställdhetsmyndigheten: Jag vill tacka för det här initiativet, som jag tycker är jätteviktigt, och även tacka alla som har gjort presentationer. Det finns mycket kunskap, rapporter och forskning inom området som styrker det vi såg i granskningen, som gjordes efter att barnkonventionen blivit lag. Man hoppas ju att kunskapen om våld mot barn, våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor är mycket större än det faktiska resultatet visar, och jag ser det som mycket viktigt att omsätta denna kunskap, den forskning och den lagstiftning som finns i praktiken. Då skulle vi komma mycket längre.

Nu finns momentum att göra skillnad på riktigt för alla våldsutsatta barn när det gäller deras rättigheter, och både politiken och vi som arbetar på myndigheter har ett ansvar att omsätta detta i praktiken. Det går inte att vänta längre eftersom barn får illa i synliggjorda processer. Det handlar om vårdnad, boende och umgänge, om socialtjänstens arbete och om andra delar.

Det handlar alltså inte bara om lagstiftning utan om att omsätta kunskaperna i praktiken och kanske följa upp praktiken. Man kan behöva göra en ny kartläggning om ett antal år för att se om det blivit någon skillnad på riktigt för alla barn som befinner sig i dessa tvister. Nu finns stora, uppenbara brister som har påtalats från organisationer, myndigheter och forskare under lång tid.

Larry Söder (KD): Det är ju den här diskussionen vi önskar: att organisationerna ger oss input och information om hur de ser på läget.

Jag brukar tänka att barn har rätt till sina föräldrar, men i de här fallen har barnen rätt att tycka till om hur det faktiska umgänget är. Barnens åsikter måste komma fram mycket tydligare i vårdnadstvister om barnen känner att relationen inte fungerar och känns ovärdig. Detta med barnombud är intressant, och jag har en fråga till Barnombudsmannen. Vi har hört att domstolarna har ganska trubbiga instrument för att hjälpa till när det gäller umgänge. Borde inte barnombud i kombination med bättre verktyg för domstolarna vara värdefullt?

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Ombudsfrågan är viktig, men man kan också se möjligheten för domstolarna att återremittera om utredningarna inte har gjorts ordentligt. Vi ser ofta beslut där det bara står ”utifrån barnets bästa”, och då undrar vi hur man kom fram till det. Barnet har inte kommit till tals, så vilka skäl vägde man in? Hur kan man prata om barnets bästa om man inte kan låta det sätta spår på papper och visa vilka bedömningarna är? Bedömningarna kan ju också vara ett pedagogiskt instrument. I dessa fall borde domstolarna kunna återremittera för en bättre utredning. Det kan behövas sådana hårda tag för att få in de rutiner som vi ser behövs.

Det andra är att kunna ta in sakkunskap i domstolarna. I en av utredningarna finns förslag om att psykologer ska kunna komma in, men även andra personer skulle kanske kunna komma in och hjälpa till med sakkunskapen om barnen.

Detta är två av de verktyg vi tror skulle vara viktiga.

När vi tittar på barns situation måste vi se hela situationen och hela kedjan, för barn i vårdnadstvister är dessvärre ofta föremål för flera andra utredningar. Vi har nyligen varit ute och mött många barn på Statens institutionsstyrelse, Sis, särskilda ungdomshem, och där berättar många barn att de har varit utsatta för våld redan tidigt i barndomen. Hur kunde vi missa dessa barn?

Larry Söder (KD): Det är ett antal organisationer som inte har kommit till tals i dag, och jag vill ge Stiftelsen Allmänna Barnhuset en möjlighet. Kan du sammanfatta dina tankar för dagen, Anne Marie Brodén? Dem skulle jag gärna vilja ha med mig.

Anne Marie Brodén, Stiftelsen Allmänna Barnhuset: Stiftelsen ligger under Socialdepartementet och bildades 1633, så vi har några års erfarenhet bakom oss. Med mig har jag Åsa Landberg som också arbetar på stiftelsen.

År 2014 fick vi i uppdrag av regeringen att försöka minska antalet vårdnadstvister som hamnar i domstol. När de hamnar i domstol har det gått ganska långt, så vad kan man göra innan dess? Vi satte i gång ett arbete som vi döpte till Samverkansteam och tog in exempel från andra länder, exempelvis Australien, där de hade modeller och arbetssätt för detta. Jag ska strax be Åsa berätta lite om vilka resultat vi såg på den tiden vi arbetade mycket nära kommuner.

Detta är fortsatt en prioriterad fråga för oss på stiftelsen. Vi arbetar med placerade barn och satt givetvis med i Fredrik Malmbergs utredning. Vi har jobbat väldigt länge med våld mot barn och problematiken runt det. Vi är remissinstans, så ni kan läsa alla våra kloka remissvar i olika sammanhang. Men vårdnadstvister är som sagt fortsatt en prioriterad fråga, och nu börjar vi också jobba med Doors med de mindre barnen.

Åsa, vill du säga något om Samverkansteam och erfarenheten av det? Du är också med i SKR:s film om hur man pratar med barn, som nämndes här tidigare, så du är lite av en kändis.

Nästa vecka sätter vi igång politiker dagar tillsammans med SKR för att politiker ska lära sig mer om barnkonventionen. Som före detta riksdagsledamot riktar jag en öppen inbjudan till alla er riksdagsledamöter att komma till oss och få mer utbildning, för det behöver ni.

Åsa Landberg, Stiftelsen Allmänna Barnhuset: Låt mig säga något kort om vad Samverkansteam var. Det var en nära samverkan mellan familjerätt, utredande socialtjänst, vuxenpsykiatri, hälso- och sjukvård och barnhälsovård, alltså alla olika instanser som fanns runt omkring barn. Man försökte tidigt kartlägga vilka problem och svårigheter som fanns i familjen med ett särskilt instrument. Det innebar att mamma och pappa i familjen fick frågor om rädslor, våld, psykisk ohälsa, självmordstankar, ja, alla möjliga olika saker. Som Anna Kaldal påpekade vet vi att det finns mycket våld, psykisk ohälsa, missbruk och funktionsnedsättning hos både vuxna och barn i dessa familjer.

Att försöka lösa detta genom enkel tvistlösning i domstol när det redan har blivit väldigt infekterat är jättesvårt. I stället bör man tidigt sätta in de resurser som barn och föräldrar behöver för att kunna lösa de sociala problem som finns i familjen.

Detta gav goda resultat. Det ökade barns delaktighet; ett särskilt spår i projektet var att försöka få med barn mer och låta dem komma till tals. Dessutom kunde man tidigt stävja konflikter så att de inte gick till domstol.

Just när det gäller våldsutsatta barn, som utgör en stor del av de barn som hamnar i vårdnadstvister, skulle man kunna börja ännu tidigare, när våldet uppdragas. Om en förälder har utsatt barnet eller den andra föräldern för våld är sannolikheten nämligen väldigt hög att detta inom en nära framtid kommer att komma till domstol. Att ta tag i de problem som finns redan när våldet uppdragas skulle alltså kunna göra att man får en mycket kortare väg för att kunna fatta beslut och också att man kan undvika en hel del av dessa domstolsprocesser.

Katarina Luhr (MP): Jag vill tacka för en jätteviktig diskussion. Jag tycker att många av oss verkar vara inne på samma spår. Jag skulle också vilja ställa en fråga som kanske främst riktar sig till Elisabeth, Anna och Anna. Vi ser flera fall där barn själva och även skyddsnetet runt omkring, till exempel socialtjänst, polis och skola, larmar om att ett barn mår dåligt när det vistas hos en av föräldrarna. Detta är väldigt utmanande när man sedan kommer till domstolen, där barnet döms till umgänge med den förälder som barnet är rädd för.

Min fråga handlar egentligen om kompetensutveckling och hur vi säkerställer kompetensutvecklingen just i domstolsprocessen. Vi har hört barnombudsmannen lyfta specifika barn-domstolar. Men det skulle kanske också gå att tänka sig en certifiering för alla som ska jobba med barnrättsmål så att man kan visa att man faktiskt är utbildad inom dessa frågor och har kompetensen att jobba med detta. Men ni kanske har andra lösningar, och jag vet att det finns olika tankar om att inrätta specifika domstolar för barn. Jag skulle gärna

vilja höra lite mer diskussion om varför man tycker så här och varför man inte skulle vilja ha en barndomstol.

Anna Kaldal, Stockholms universitet: När det gäller kompetensen vill jag återkoppla till det jag sa om att principen om barnets bästa som tillvägagångssätt också säger att det för att bedöma barnets bästa måste finnas kunskap. Det är egentligen detta du efterfrågar, uppfattar jag – kunskap för att kunna bedöma. Hur för vi in kunskapen i rättsprocessen? Egentligen har vi inget val. Den ska in för att man ska kunna göra de här bedömningarna.

Det finns olika sätt att göra detta. Ett sätt är att man i större utsträckning tar in en sakkunnig, som har till exempel barnpsykologisk expertis. Ett annat sätt är att ha specialdomstolar. Det finns för- och nackdelar med olika sätt att lösa detta på.

Jag menar att vi 2023 inte längre har ett val; vi ska göra så. Men det svåra är att avgöra vem som är experten och hur vi får in rätt expert. De frågorna är utmanande och svåra. Detta är komplexa kunskapsområden, så jag kan inte ge några svar på det. Men ja, kunskapen ska in för att man ska kunna göra dessa bedömningar i processen.

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Jag tar vid på samma tema, sakkunnig och barnpsykologisk expertis. Så som reglerna ser ut nu är det domaren som ska avgöra vad som är just det enskilda barnets bästa, så det finns redan nu en möjlighet för domstol att ta in sakkunnig. Jag har varit på väg att göra det vid ett specifikt tillfälle. Möjligheten används inte så ofta, för hur ska man formulera den fråga som den sakkunniga expertisen ska hjälpa till med? Den ska ju enligt lag inte avgöra frågan i målet, utan det ska domaren.

Däremot kan man ta in expertis i olika frågor. I det fall jag nämnde var min tanke bland annat att få in expertis när man mot ett barns vilja, så som ena parten ville, skulle tvinga till umgänge eller flytta över vårdnaden och så vidare. Hur kan det påverka ett barn att man går emot dess vilja, på lång och kort sikt? Det skulle vara intressant att veta i det fallet. Sedan tog en part in barnpsykologisk expertis, så det behövdes inte en domstolsexpert.

De här frågorna finns redan. Detta används inte, för det är lite komplext. Vad ska expertisen svara på?

Däremot tycker jag att det är intressant att ta upp frågor om domstolens sammansättning. I stället för specialdomstolar, som i andra typer av mål, kan man ha en sammansättning där man kanske har en barnpsykolog med, ihop med en juristdomare som dömer i målet. Detta tycker jag skulle vara en spännande sak att utreda.

På era anföranden låter det ofta som att varenda domare i Sverige gärna ser att man tvingar till umgänge med en förälder som det klart framkommit är våldsutövande. Detta är inte min och mina kollegors erfarenhet. Samtidigt är jag väl medveten om Jämställdhetsmyndighetens rapport och en del hårresande exempel. När man blir kritiserad har man som människa, även jag, först

taggarna utåt lite. Kan det verkligen stämma och så vidare? Vi har fått möjlighet att ta den här rapporten till oss. Utmärkta handläggare har kommit till vår domstol och pratat med oss om vad detta innebär. Vi har fått ställa våra frågor. Självklart finns det mål som inte ser bra ut, helt enkelt.

Men jag vill ändå säga att även om rapporten är baserad på en stor mängd rättsfall är det inte min erfarenhet – och jag känner inte igen bilden utifrån hur jag och mina kollegor jobbar – att vi när det finns påståenden om våld från ett barn ändå skulle tvinga till umgänge. Min erfarenhet är att om barnet självt säger att det blir utsatt för våld är detta en starkt vägande omständighet i riskbedömningen.

Elisabeth Dahlin, Barnombudsmannen: Jag vill göra ett tillägg. När det gäller det vi pratar om är domstolen en sak, och en annan är hela utredningsbiten. Hur lägger vi pusslet kring barnet? Hur ser skyddsnetet ut? Då kommer vi tillbaka till detta med bedömning av barnets bästa och det underlag som kommer till domstolen. Hur lyssnar vi till barnet? Finns det personer med kompetens kopplad till det som barnet verkligen har upplevt, som bygger förtroende, så att vi får det breda underlaget?

När det gäller många barn i utsatta situationer finns vetskapen. Den finns i förskolan och i skolhälsovården. Den kanske finns i socialtjänsten. Hur ser vi till att vi får ihop dessa pusselbitar så att man kan få den här helhetsbedömningen?

Vi måste också i ytterligare utsträckning tro på barnet. Det vi fortfarande hör väldigt mycket från barn är ”alla tror inte på vad jag säger”. Barn i utsatta livssituationer säger ofta att den enskilda socialsekreteraren är oerhört viktig för dem, oavsett om de är nöjda med insatsen eller ej. Men personalen byts ut väldigt mycket. Här kommer man tillbaka till frågan om det ska vara särskilda personer inom socialtjänsten som bara har hand om barnsamtalen.

Sedan tycker jag att det ni säger om hur vi kan se över detta i rättsväsendet är intressant. Man behöver utreda om det ska vara specialdomstolar, särskilda avdelningar, särskilda personer och sakkompetens. Men vi måste säkra att barnet skyddas i hela rättsprocessen.

Katarina Luhr (MP): Min fråga handlade främst om att säkra kompetensen hos dem som jobbar inom domstolsväsendet. Vi har varit inne lite på definitioner av våld, till exempel. Om barnet utsätts för våld tilldöms man inte vårdnad eller umgänge. Men det finns olika definitioner av våld, till exempel psykiskt, materiellt och latent våld. Det är väldigt viktigt för dem som sitter och dömer att de förstår hela den komplexa situationen.

Min fråga handlar lite om att alla, hela kedjan, måste ha kompetensen att förstå vad det är som pågår. Jag undrade egentligen hur man säkerställer detta och om det kanske skulle hjälpa om man till exempel tydligare definierade våldsbegreppet.

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Domstolsverket erbjuder domare kurser, bland annat en kurs om barnets bästa, som jag leder. Anna Kaldal pratar där och även en barnpsykolog, chefen för Ericastiftelsen Anna Norlén. Även familjerätterna och deras arbete representeras. Där får vi värdefull information från barnpsykologen, bland annat, om hur barn har det i till exempel långvariga vårdnadstvister och vilken skada det innebär för ett barn att se någon annan utsättas för våld, att själv utsättas för våld och att leva i den kontexten.

När det gäller fysiskt, psykiskt, materiellt och sexuellt våld vet jag inte om det finns kurser som explicit behandlar olika typer av våld. Men det finns kurser som handlar om maktstrukturer, bland annat i samband med sexuellt våld och i brottmål och så vidare, som man kan anmäla sig till.

Vi har också Advokatsamfundet här. Vi har våra ombud i processerna. När jag säger att det finns påståenden om våld menar jag alla de typer som du talade om, för det är detta som förs fram i de här målen.

Jakob Olofsgård (L): Ordförande! Vi liberaler är sist här, men vi är inte minst när det gäller engagemanget i dessa frågor. Jag bär själv med mig 20 års erfarenhet från civilsamhället när det gäller just våld i familjer. Det är just där de tidiga insatserna behövs, som vi har hört i dag. Det har varit otroligt värdefullt för oss i utskottet att höra er som har kommit hit i dag. Det är viktigt i vårt arbete. Vi har ju vår lovikkavante som vi lyfter högt när det gäller tidiga insatser på detta område.

Vi är i ett samstämmigt skede, har vi lyft fram här. Det finns både för- och nackdelar med detta. Det finns en oro för att man lutar sig tillbaka – nu tycker vi ju likadant. Det vill vi inte göra.

Min oro kring detta är att om vi får till de lagändringar som behövs och så vidare har vi ändå en stor skuta att vända, där föräldrarätten har vägt tyngre än barnrätten. Min oro är att detta sitter i väggarna. Hur ska vi tillsammans i praktiken lyckas vända den här oceanångaren, från det som sker i praktiken upp till lagändringarna? Detta är en stor fråga, men vi är överens om det. Tyvärr är detta ett folkhälsoproblem, som vi också var inne på.

Så är det någon som känner sig manad när det gäller hur vi gör i praktiken? Vi är måna om att alla kommer till tals. Ni som har kommit hit i dag, till exempel SKR, som lever i praktiken, kanske kan komma med någonting här. Hur vänder vi på skutan nu när vi väl är överens?

Laura Korhonen, Barnafrid, Linköpings universitet: Det handlar förstås om ledarskap, tänker jag. Man har målsättningen, och sedan leder man strategiskt mot målsättningen och konkreta åtgärder. Jag var lite inne på att barnets bästa måste konkretiseras, liksom arbetet man gör för att nå det på olika sätt. Jag tänker att ledarskapskompetens är väldigt viktigt.

Andra drivers är förstås både lagstiftningen och olika typer av uppföljningar som kan göra sitt, liksom utvecklingsarbete, forskning med mera. Man måste alltså ha olika saker för att göra detta.

Men det allra viktigaste är egentligen viljan att göra annorlunda och att inse att måttet nu är rågat – nu vill vi inte bara betrakta att ytterligare barn dödas i umgängessammanhang. Viljan är alltså A och O.

Erik Pelling, Sveriges Kommuner och Regioner: Från SKR:s sida kan vi lyfta hur vi har jobbat med kvinnofridsatsningen, till exempel. Där har vi kroat arm med regeringen och kommit överens och fått medel för att kunna göra extra insatser. Men det är klart att vi behöver lägga en hel del resurser på kompetensutveckling och utbildning och se till att detta når ut i de minsta kapillä-rerna ute i kommunerna. Det är ett stort jobb, men vi har gjort sådana förflytt-ningar förut; det är fullt möjligt. En bra modell är när regeringen och SKR kroat arm kring detta, och då krävs det lite riktade medel.

Jakob Olofsgård (L): Jag vill lyfta fram ett konkret förslag som en reflektion till det vi hörde innan, nämligen krav på att domare ska kunna förklara sitt domslut för ett barn. Är detta ett bra förslag? Vi har drivit det inom Libera-lerna. Juno Blom, vår barnrättspolitiska talesperson som sitter här på läktaren, har lyft fram det många gånger. Ska vi kämpa vidare med den biten?

Anna Rosenmüller, Södertörns tingsrätt: Jag kände att frågan var riktad till mig. Det låter väl som en utmärkt ordning, och jag tycker att man som domare ska ha med sig att man ska skriva en dom så att den som berörs förstår varför det blev som det blev. Så har man har gjort i Norge. I svensk rätt är det famil-jerätten som, om föräldrar och barn vill, berättar om domen och träffar barnet igen. Jag tycker att detta är en bra ordning.

När jag var på den här konferensen sa man att det i Norge är vissa domare som delegerar detta – det kan delegeras vidare till familjerätt och till föräld-rarna, till exempel.

Men för mig är det snarare ett angreppssätt när man jobbar att man skriver domar som man kan förklara. En dom ska ju gälla för väldigt många: familje-rätter, föräldrar, hovrätten och barnet. Men det ska ändå gå att skriva en dom så att alla som läser den förstår varför det blev det beslut det blev. Så detta är väl någonting att titta på.

Jag tycker också att detta med ett personligt ombud vore bra att utreda. Behövs det? Jag tror att ”Lilla hjärtat” hade ett sådant biträde i LVU-proces-sen; dem har vi ju inte i tingsrätten. Men jag skulle vilja poängtera att det för domstolens del ändå blir ytterligare andrahandsuppgifter om hur barnet vill ha det. Jag tycker att man kan snegla på Norge. Hur gör de, och hur ser det ut i deras domar när det gäller att tvinga – som det nu kallas – barn till umgänge med en våldsutövare?

Ordföranden: Jag skulle vilja höra från statssekreteraren från departementet. Vi har inte hört något från er, så jag vill gärna ge er möjligheten. Vi börjar med departementet, och sedan kan vi gå vidare. Jag hoppas att ni kan hålla det kort.

Statssekreterare Mikael Kullberg: Tack för det här initiativet! Det är jättevärdefullt att samlas och prata om dessa svåra frågor. Men, som Jakob Olofsgård lyfte, det fina är att vi alla är överens – vi vill samma sak. Sedan är frågan hur man når dit.

Jag tänkte lyfta ombudsfrågan, som många tar upp här. Det är lätt att nicka instämmande till allt som framförs här. Det skulle vara en styrka för barnet att få ett ombud. Saken har utretts, som alla här vet. Då landade man i en annan slutsats. Man lyfte fram vad som ligger i den andra vågskålen. Det handlar om risken för att konfliktnivån ökar och att barnet används som en spelbricka i konflikten mellan föräldrarna. Man kan möjligen se en ökad belastning för barnet, som tvingas återupprepa samma historia två gånger. Så landade man då.

Icke desto mindre är ombudsfrågan något som är värt att kika på. Vi gör det nu; vi tar ett litet steg när det gäller den delen. I utredningen Tryggare hem för barn finns, som många här inne vet, förslag om att införa ombud i mål där man har familjehemsplacerade barn och en vårdnadsöverflyttning aktualiseras. I de fallen finns det förslag om att man ska ha ombud för både barn och föräldrar.

Klockan går – jag ska bara säga något kort om utbildning också. Utbildning är jätteviktigt. Att vi från regeringshåll skulle styra domarna med obligatorisk utbildning är konstitutionellt utmanande, men i betänkandet Tryggare hem för barn finns en passning till Domstolsverket om att överväga om man inte ska ha en riktad insats när det gäller utbildning för domare, just kring riskbedömningar och vårdnads mål. För att ytterligare berika utredningarna i dessa mål finns det också förslag om ökade möjligheter för domstolar att inhämta barnpsykologisk kompetens i dessa mål. Det är ytterligare ett sätt att låta barnet komma till tals.

Erik Ulnes, Rädda Barnen: Jag tänker också koppla till Liberalernas fråga här: Vad ska vi göra för att vända utvecklingen? Vi behöver också hitta en politik som är proaktiv och inte reaktiv i dessa frågor kring barns rättigheter.

Frågor om barns bästa vid upphörande av LVU har vi barnrättsorganisationer drivit långt före de fruktansvärda händelserna med ”Lilla hjärtat”. Det var först då det fanns en politisk vilja. Nu har vi haft ett fruktansvärt öde med Tintin senast och allt det fruktansvärda som hände. Men det är faktiskt först nu vi ser den här politiska viljan.

Vi behöver fortsätta komma till handling och visa oss proaktiva när det gäller barns uppväxtvillkor för att stärka rättigheterna för barn som utsätts för våld och övergrepp, så att det inte sker ytterligare en fruktansvärt tragisk händelse. Detta kommer vi att larma om – vi vet att det kommer att hända.

Socialstyrelsen har haft sina dödsfallsutredningar när det har funnits oro för ett barn. Detta kommer inte som en blixtnedslåg från klar himmel. Myndigheter och andra viktiga vuxna har ofta larmat under lång tid när något fruktansvärt händer. Det har vi organisationer och andra aktörer också gjort, så därför manar vi verkligen till handling i detta.

Jag tänkte också kort svara dig, Mikael, kring ombud och hur de kan spå på konflikten. Så som dessa processer används i dag ser vi också det motsatta: att avsaknad av ombud spår på konflikten och att barn används i än högre grad i konfliktsituationen. Vi ser alltså väldigt positivt på att det tas små steg till att se över frågan igen.

Anne Marie Brodén, Stiftelsen Allmänna Barnhuset: Många bra saker har sagts här, och vi ser från vår sida positivt på många av de saker som nu kommer från vår första socialtjänstminister, tillika barnminister. Man fokuserar verkligen på dessa frågor, och det kommer massor av goda nya förslag. Det är, som flera har berört, en förändring på gång mot att barnets bästa kommer först, och föräldrar – givetvis – måste försöka stötta sina barn, men också alla vi andra.

Vad som fortfarande kan störa mig är att det kan komma fram väldigt goda modeller. Vi pratar hos oss om barnkonventionen i praktiken. Jag tror att många upplever den frustrationen; Fredrik nämnde det lite. Detta har vi pratat jättemycket om – brist på samverkan. Det känner ni igen, eller hur? Men ändå är vi tillbaka där.

Jag tänker också på något annat: Kan det vara ett fritt val vad man vill arbeta med ute i kommuner runt om eller att till och med välja bort viktiga insatser som man vet fungerar? Jag pratar inte enbart i egen sak. Det finns väldigt många bra modeller som tas fram och väldigt många idéer som är förebyggande och främjande. Jag tror att vi alla är överens om att det har gått ganska långt när man hamnar i domstol.

Jag tänker att det viktiga är att verkligen få insatser men också titta på alla goda exempel, att kommuner lär av varandra och att regionerna kliver fram och är med – de har också ett stort ansvar när det gäller barn som anhöriga. Och där möter man våldet, som flera har berört här tidigare. Det räcker alltså inte att prata socialtjänst här, utan det handlar också om hälso- och sjukvård. När vi ses nästa gång kanske ännu fler konstaterar att det har hänt mycket och ska hända mer.

Julia Högborg, Barnens rätt i samhället: Jag vill börja med att säga att vi på Bris också är väldigt tacksamma över att vara inbjudna i dag i detta sammanhang.

Jag vill ta vid lite när det gäller frågan från Liberalerna – om det hade varit rimligt att eventuellt ställa krav på domare att skriva domar på ett sätt som helt enkelt förklarar innebörden för barnen. Det tycker vi är bra. Men detta är också något som vi menar behöver ske i hela processen.

Vi pratar mycket med barn som berättar om sina upplevelser av att vara i en vårdnadsprocess. Det är inte positiva ord vi får till oss, utan barnen berättar om att det är svårt att förstå processen, att man inte blir delaktig och att man inte förstår. Detta gäller från inledning till slut. Vi menar att om man ska kunna tillvarata barns berättelser måste man också ge barn förutsättningar att lämna berättelser. Där ser vi stora brister i dag.

När det gäller uppgifter om våld är det något som är svårt för barn att berätta om generellt. Då behöver man sätta dem i ett sammanhang där man faktiskt ger dem möjlighet att berätta. Detta är, menar vi, också ett sätt att göra barn delaktiga, vilket är en rättighet som barn har.

När det gäller frågan om hur vi ska vända perspektivet ser vi också att detta att göra barn reellt delaktiga är en viktig del i perspektivskiftet för att gå från en starkare föräldrarätt till barnrätten. Vi, precis som många andra, säger att eventuella egna ombud i den här processen skulle kunna vara ett steg i den riktningen.

När det gäller frågan om kunskapshöjande insatser är det bra att det redan i dag inom Domstolsverket finns insatser och åtgärder för detta. Men vi skulle ändå vilja se att det gjordes obligatoriskt i större utsträckning, och vi tror att det är en viktig del i att höja rättssäkerheten i de riskbedömningar som görs.

Ordföranden: Det är väldigt viktiga saker som lyfts här. Vi kommer tyvärr inte att hinna med mer, för vi ska ha några avslutande ord från vice ordföranden. Jag vet att Unizon finns här, liksom Advokatsamfundet och flera andra som vi inte haft möjlighet att höra något från. Men, som sagt, det är bara första gången vi gör detta; det kommer att komma fler gånger. Vi har verkligen lärt oss en hel del, och det finns säkert mycket mer att lära.

Vice ordföranden: Jag vill tacka alla som har medverkat här i dag – politiker, inbjudna och inte minst kansliet, som har gjort detta möjligt. Jag tror att jag kan prata för alla när jag säger att det har varit en mycket intressant förmiddag.

Detta är viktiga frågor för oss. Det märks inte minst på engagemanget bland alla de ledamöter i civilutskottet som är här. Gemensamt för oss alla är att vi vill att våldet ska upphöra. För oss som politiker är det väldigt värdefullt att få ta del av era synpunkter och erfarenheter när det gäller frågor om vårdnad, boende och umgänge vid våld i familjen. Vi tar med oss detta i vårt fortsatta arbete.

Avslutningsvis vill jag påminna om att det som har sagts under dagens offentliga sammanträde har tagits upp stenografiskt och kommer att publiceras i en rapport från riksdagen. Sammanträdet har också spelats in och kan ses i efterhand på riksdagens webbplats. Det kommer även att sändas i SVT Forum. Med detta avslutar vi dagens sammanträde.

BILAGA

Bildpresentationer från sammanträdet

Anna Rosenmüller

Vårdnad, boende och umgänge – barnets bästa/ kontaktprincipen och riskbedömningar

Anna Rosenmüller

SÖDERTÖRNS TINGSRÄTT
SVERIGES DOMSTOLAR

Barnets bästa – utmaningar och behov av förändring

- Tvistelösning och fokus på överenskommelser
- Kontaktprincipen / Riskbedömning baserad på konkreta omständigheter, bevisvärdering och nyanserad bedömning
- Barnets åsikter och delaktighet- andrahandsuppgifter (jfr Norge)
- Processuella frågor- vårdnadstvist som maktmedel

Anna Kaldal

Stockholms
universitet

**VÅRDNAD, BOENDE OCH UMGÄNGE
VID
VÅLD I FAMILJEN**

Civilutskottet
21 september 2023

Anna Kaldal, professor i processrätt, Juridiska institutionen, Stockholms universitet

Stockholms
universitet

Frågeställningen i dag

- Hur kan det säkerställas att prövningen utfaller till barnets bästa vid en riskbedömning i fråga om våld aktualiseras i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge.
 - *Vi vet att*
 - domstolstvister många gånger har föregåtts av anmälningar till socialtjänsten, sociala barnavårdsutredningar, samarbetsamtal, kontakter med hälso – och sjukvård, advokatkontakter, muntliga förberedelser, interimistiska beslut mm
 - det ofta finns bakomliggande riskfaktorer såsom, våld, missbruk, psykisk ohälsa

Frågeställningen i dag

- Hur kan det säkerställas att prövningen utfaller till barnets bästa när en riskbedömning i fråga om våld aktualiseras i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge.
 - *Vi vet också att*
 - utgången i ett mål om vårdnad, boende och umgänge är begränsat till de alternativ som *ryms inom tvistens ram* och föräldrabalkens bestämmelser (ensam eller gemensam vårdnad, visst boende, visst umgänge) och till de *föräldrar som barnet har*
 - domstolen kan tex inte döma till behandling eller utbildning
- » **Komplexa mål och trubbiga verktyg**

Riskbedömning i vårdnadstvister

- Barn har rätt till skydd från våld men också till familjeliv
 - När det ena intresset träder före det andra, dvs. **risknivån**, är en **normativ fråga**
 - brytpunkten = risken för att barnet far illa
 - Det är också en **bevisfråga**. Det måste finna utredning som visar att det finns riskfaktorer.
 - Riskbedömning består av:
 - Föreligger riskfaktorer?
 - Hur allvarliga är dessa?
 - Hur ska dessa vägas in i bedömningen av barnets bästa ?

Barnet rätt att komma till tals i vårdnadstvister

- Barn har en rätt att vara delaktiga i beslut som rör dem själva
 - Barnet ska beredas tillfälle att höras
 - Barnets åsikt ska beaktas i bedömningen av barnets bästa
- Befinner vi oss i en domstolsprocess så handlar det om att barnets ska beredas möjlighet att höras och ha en åsikt i frågan om vårdnad, boende och umgänge.
 - Barnets åsikt begränsas till de alternativ som står till buds rättsligt (i praktiken vårdnad, boende och umgängesfrågorna)

Risk ett del i prövningen av barnets bästa

Föräldrabalken och praxis anger en struktur

Steg 1: Bakgrundsfaktorer/riskfaktorer i barnets miljö

- En retrospektiv prövning – faktafastställelse (vad har hänt?)
 - Övergrepp mot barnet/barnets familj
 - Bortförande/kvarhållande
 - Annars fara illa

Steg 2: Risknivå - är riskfaktorerna tillräcklig allvarliga?

- En prognostisk bedömning, i praxis ett högt ställt krav/hög risknivå
- Risk på kort eller lång sikt?

Risk ett del i prövningen av barnets bästa

- Är inte risken tillräckligt allvarlig kan kontakt mellan barn och förälder *inte* begränsas på den rättsliga grunden risk
- Däremot kan kontakten kan begränsas med hänvisning till barnets bästa (tex stabilitet och kontinuitet, barnets vilja, s.k. umgängessabotage, etc.)
 - **Yngre barn** betonas vikten av nära och varaktiga relationer, sårbarhet för separationer, sårbarhet för trauma och avbrutna relationer (Allmän kommentar nr 7)
 - **Äldre barn** betonas vikten att respektera barnets åsikt (Allmän kommentar nr 12 och 14)

Risk ett del i prövningen av barnets bästa

- Part som hävdar risk står "risken" för att denna inte bevisas
 - kan uppfattas som olämplig/mindre lämplig (t.ex. umgängessabotage, psykisk ohälsa) och vägas in i bedömningen av barnets bästa.
- **Konsekvens: att framföra uppgifter om våld är ett vågspel kan innebära en risk för att barnets rätt till familjeliv begränsas**

Barns rättigheter – samhället ansvar

- Domstolen kommer in för sent
 - Komplexa rättsliga bedömningar
 - Svårutredda frågor
 - ***Risk för sämre hållbarhet i besluten***
- Domstolen har för trubbiga verktyg
 - ***Utgången matchar inte problemet***
- Samhället behöver anpassa insatser och utredning redan i ett tidigt skede
 - Lösa upp gränserna mellan socialrätt och familjerätten
 - Domstolsprocesser I de fall där utredning, bevisvärdering och rättssäkerhetsaspekter aktualiseras

Tack!

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd

MYNDIGHETEN FÖR
FAMILJERÄTT OCH
FÖRÄLDRASKAPSTÖD

Ulrica Renström
Chefsjurist
ulrica.renstrom@mfof.se

Charlotta Landström
Utredare
charlotta.landstrom@mfof.se

MFoF:s uppgift enligt instruktionen

1 § Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ska bedriva och främja ett kunskapsbaserat arbete och ansvara för kunskapsförmedling i frågor som rör socialnämndernas familjerättsliga ärenden om

1. barns vårdnad, boende och umgänge,
2. fastställande av faderskap och föräldraskap,
3. informationssamtal,
4. samarbetsamtal som sker på uppdrag av domstol, och
5. föräldraförberedelse, medgivandeutredning och stöd till barn och föräldrar vid internationell adoption.

Förordning (2017:292) med instruktion för Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd

Riskbedömning i utredningar om vårdnad, boende och umgänge

Utmaningar

- Riskbedömningar är komplexa
- Begränsade underlag i mål och ärenden med sekretesskyddade personuppgifter
- Begränsade möjligheter att få uppgifter från referenter
- Beslut om umgängesstöd kan tas på begränsat underlag
- Risknivå bedöms olika

MYNDIGHETEN FÖR
FAMILJERÄTT OCH
FÖRÄLDRASKAPSTÖD

På gång inom familjerätt

Allmänna råd & handbok
Vårdnad, Boende och Umgänge

MYNDIGHETEN FÖR
FAMILJERÄTT OCH
FÖRÄLDRASKAPSTÖD

Ulrica Renström
Chefsjurist
ulrica.renstrom@mfof.se

Charlotta Landström
Utredare
charlotta.landstrom@mfof.se

Sveriges Kommuner och Regioner

Vårdnad, boende och umgänge vid våld i familjen

Våldsutsatta barns åsikter och bedömningar

Studier visar att barn som har erfarenheter av våld och utsatthet i högre grad betonar rätten att själva få vara med och bestämma var de ska bo eller hur umgänget ska se ut, jämfört med barn som inte har sådana erfarenheter.

Vilka omständigheter beaktar domstolen i sin bedömning?

Vid avgörande om vårdnad och boende:

Samarbetsvårigheter

Vid avgörande om umgänge:

Kontaktprincipen

Vad behöver göras?

Risken för att barnet far illa måste väga tyngre än t.ex. kontaktprincipen

Lagändring krävs för att säkerställa barnets rätt till skydd mot våld och annan kränkande behandling

Kunskapshöjande insatser för ökad kunskap om våld och dess konsekvenser

Vad gör SKR?

Skrift

[Barn som upplever våld – att stödja barn och bedöma omsorgsförmåga](#)

Stödmaterial

[En fördiupad bedömning av barnets bästa](#)

Lärande exempel

[Att arbeta barnrättsbaserat inom familjerätten](#)

[Nybro stärker samverkan kring familjer där det förekommer våld](#)

Barnrättsbaserad familjerådgivning

Vad gör SKR?

- [SKR:s kvinnofridsatsning ger stöd till kommuner och regioner att bättre stödja våldsutsatta och deras barn](#)
- [SKR har tagit fram ett antal filmer om hur yrkesverksamma inom socialtjänsten kan tala med barn som varit är med om svåra situationer](#)
- SKR stödjer kommuner i deras barnrättsarbete genom:
 - Östermalms SDF har tillsammans med SKR tagit fram en vårdnadsutredningsmall som används av alla stadsdelar i Stockholm och sprids även nationellt.
 - Utbildning av 2 500 barnrättsstrateger.
 - Barnrättskonferens 14–15 mars 2024.

Tack för oss!

2021/22:RFR1	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 19 oktober 2021
2021/22:RFR2	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets offentliga utfrågning om precisionsmedicin
2021/22:RFR3	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om finansiell stabilitet – Sårbarheter och motståndskraft i ekonomin i ljuset av ökande skulder hos hushåll och kommersiella fastighetsföretag
2021/22:RFR4	FINANSUTSKOTTET Utvärdering av Riksbankens penningpolitik 2015–2020
2021/22:RFR5	FINANSUTSKOTTET Evaluation of the Riksbank's Monetary Policy 2015–2020
2021/22:RFR6	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 3 mars 2022
2021/22:RFR7	ARBETSMARKNADSUTSKOTTET Uppföljning av nyanländas etablering – arbetsmarknadsstatus med särskilt fokus på kvinnorna
2021/22:RFR8	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Uppföljning och utvärdering av tillämpningen av utskottsinitiativ
2021/22:RFR9	KULTURUTSKOTTET Uppföljning av delar av den svenska friluftslivspolitiken
2021/22:RFR10	NÄRINGSUTSKOTTET Innovationskritiska metaller och mineral – en forskningsöversikt
2021/22:RFR11	SOCIALUTSKOTTET Hälsa- och sjukvård för barn och unga i samhällets vård – en utvärdering
2021/22:RFR12	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om AP-fondernas placeringar av buffertkapitalet i pensionssystemet den 26 april 2022
2021/22:RFR13	FÖRSVARsutskottet Sveriges deltagande i fem internationella militära insatser – en uppföljning av konsekvenserna för den nationella försvarsförmågan
2021/22:RFR14	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Finanspolitiska rådets rapport Svensk finanspolitik 2022
2021/22:RFR15	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Riksbankens redogörelse för penningpolitiken 2021 den 10 maj 2022
2021/22:RFR16	SOCIALUTSKOTTET Offentlig utfrågning om svensk och europeisk cancerstrategi
2021/22:RFR17	TRAFIKUTSKOTTET Transportsektorns klimatmål

2021/22:RFR18

KULTURUTSKOTTET

Kulturutskottets öppna seminarium om uppföljning av delar av den svenska friluftslivspolitiken

2022/23:RFR1	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 20 oktober 2022
2022/23:RFR2	FINANSUTSKOTTET Översikt med internationella exempel på uppföljning och utvärdering av centralbanker
2022/23:RFR3	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om finansiell stabilitet i svensk ekonomi i ljuset av hög inflation och högre räntor
2022/23:RFR4	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Riksbankens årsredovisning 2022 och det senaste penningpolitiska beslutet från februari 2023
2022/23:RFR5	FINANSUTSKOTTET Utvärdering av penningpolitiken 2022
2022/23:RFR6	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Finanspolitiska rådets rapport, Svensk finanspolitik 2023
2022/23:RFR7	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om penningpolitiken 2022

- 2023/24:RFR1 FINANSUTSKOTTET
Öppen utfrågning om den aktuella penningpolitiken
den 17 oktober 2023
- 2023/24:RFR2 SOCIALUTSKOTTET
Offentlig utfrågning om nationell högspecialiserad vård

SVERIGES
RIKSDAG

Beställningar: Riksdagens tryckeriexpedition, 100 12 Stockholm
telefon: 08-786 58 10, e-post: order.riksdagstryck@riksdagen.se
Tidigare utgivna rapporter: www.riksdagen.se under Dokument & lagar

